

Osallistava julkinen taide kaupunkitilassa

Joanna Angelika Hamberg
2023

Osallistava julkinen taide
kaupunkitilassa
LAB Ammattikorkeakoulu
Muotoiluinstituutti
Muotoilija (AMK)
Kokemus- ja palvelumuotoilu
kevät 2023
Joanna Angelika Hamberg
Opinnäytetyö 52 sivua

Participatory public art
in city space
LAB University of Applied
Sciences Institute of Design
Bachelor of Culture and Arts
Experience and Service Design
Spring 2022
Joanna Angelika Hamberg
Bachelor's thesis 52 pages

Lahti

Muotoiluinstituutti
LAB ammattikorkeakoulu

Yhteistyössä
Lahden kaupunki

Erityiskiitokset
Institutum Romanum
Finlandiae –
Suomen Rooman instituutti

Ohjaus
Sara Ikävalko
kaupunki- ja palvelumuotoilun lehtori

Päivi Airisto
kaavoitusarkkitehti
Lahden kaupunki

Suomen itsenäisyyden
juhlarahasto Sitra

Opponentti
Jutta Kumpulainen
kokemus- ja palvelumuotoilun opiskelija

Tiivistelmä

Tämän tutkimuksellisen opinnäytetyön aiheena oli osallistava julkinen taide kaupunkitilassa. Työn tavoitteena oli kehittää toimintamalli, joka auttaa kuntia ja kaupungeja osallisuuden käytäntöjen vakiinnuttamisessa osana julkisen taiteen prosesseja. Työn yhteistyökumppanina oli Lahden kaupunki, jossa kehitettiin julkisen taiteen periaateohjelmaa.

Tutkimuksessa syvennyttiin yhteisötaiteen, paikkasidonnaisen taiteen ja julkisen taiteen käsitteiden rajapintoihin. Kaupunkisuunnittelua lähestyttiin yhteissuunnittelun, kulttuurisuunnittelun ja placemakingin teorioiden kautta. Tutkimus- ja kehittämistyössä käytettiin tiedonhankintamenetelminä asiantuntijahaastattelua, vertaisarviointia, havainnointia ja yhteiskehittämistyöpajaa.

Tutkimustyön pohjalta muodostettiin kaksiosainen *Osaksi taidetta – osallistavan taiteen mahdollisuudet kaupunkiympäristössä* -kooste. Kooste on tarkoitettu kunnille ja kaupungeille osallisuuden kehittämiseksi julkisen taiteen prosesseissa. Se antaa ideoita ja tukea osallistavien julkisen taiteen projektien suunnitteluun ja toteuttamiseen. Kooste on suunniteltu Lahden kaupungin julkisen taiteen työryhmälle, mutta se on kaikkien kuntien ja kaupunkien hyödynnettävissä.

Asiasanat: yhteisötaide, osallistava taide, julkinen taide, paikkasidonnainen taide, placemaking, kaupunkisuunnittelu, kulttuurisuunnittelu

Abstract

The subject of this thesis was participatory public art in urban space. The aim of the thesis was to develop a model that helps municipalities and cities in establishing inclusive practices in public art processes. The city of Lahti was the co-operation partner in this thesis.

The research delved into the intersections of community art, site-specific art and public art. Urban planning was approached through the theories of co-design, cultural planning and placemaking. Research data was gathered through interviews, benchmarking, observation and a co-design workshop.

A two-part compilation *Participatory art - the possibilities of inclusive art in the urban space* was formed on the basis of the research work. The compilation is tailored for municipalities and cities to develop participation methods in public art processes. It provides ideas and support for planning participatory public art projects.

Key words: new genre public art, public art, site-specific art, cultural planning, placemaking, city planning

Sanasto

deliberatiivinen demokratia

Deliberatiivinen demokratia on demokratian muoto, joka korostaa keskustelun merkitystä kansalaisten kesken kollektiivisten päätösten tekemisessä. Se perustuu ajatukseen, että kansalaiset osallistuvat demokraattisen päätöksentekoon.

gentrifikaatio

Gentrifikaatiolla eli keskiluokkaistumisella tarkoitetaan prosessia, jossa keskiluokkaiset asukkaat muuttavat aiemmin työväenluokkaiselle alueelle. Erilaiset alueelliset kehittämistoimenpiteet voivat johtaa gentrifikaatioon.

osallistava taide

Osallistava taide on taiteen muoto, joka ottaa katsojan tai osallistujan aktiivisesti mukaan teoksen luomiseen tai kokemiseen. Osallistavan taiteen tavoitteena on murtaa perinteisiä rajoja taiteilijan ja katsojan välillä sekä kannustaa yhteistyöhön ja vuorovaikutukseen. Osallistava taide voi olla monissa eri muodoissa fyysisistä installaatioista digitaalisiin kokemuksiin. Painopiste on jaetun kokemuksen luomisessa taiteilijan ja katsojan välille eikä tietyn taideteoksen luomiseen.

osallisuus

Osallisuus tarkoittaa yksilöiden tai ryhmien aktiivista osallistumista päätöksentekoprosesseihin, jotka vaikuttavat heidän elämäänsä tai laajempaan yhteisöön. Se on demokraattisen hallinnon perustavanlaatuisen osa, ja se voi esiintyä monissa eri muodoissa, mukaan lukien äänestäminen vaaleissa, osallistuminen julkisiin kuulemismenettelyihin, osallistuminen yhteisöorganisaatioihin tai vaikuttamiskampanjoihin

paikkasidonnainen taide

Paikkasidonnainen taide on suunniteltu tiettyyn tilaan tai paikkaan. Se ottaa huomioon paikan luonteen, historian, nykyisyyden, käyttäjät ja käyttötarkoituksen. Paikkasidonnaista teosta ei voisi esittää juuri samassa muodossa missään muualla.

placemaking

Placemaking eli paikanteko viittaa prosessiin, jossa julkista tilaa elävöitetään yhteisön tarpeita ja toiveita heijastavalla tavalla. Se on kaupunkisuunnitteluun lähestymistapa, joka asettaa etusijalle osallistavien, saavutettavien ja kulttuurisesti merkityksellisten tilojen luomisen.

yhteissuunnittelu

Yhteissuunnittelu, joka tunnetaan myös osallistavana suunnitteluna, on lähestymistapa tuotteiden, palvelujen tai julkisten tilojen suunnitteluun, jossa loppukäyttäjät, sidosryhmät ja suunnittelijat osallistuvat aktiivisesti suunnitteluprosessiin. Se korostaa yhteistyötä, molemminpuolista oppimista ja ratkaisujen yhteistä luomista, jotka vastaavat kaikkien osapuolten tarpeita ja toiveita.

yhteisötaide

Yhteisötaide on taiteen muoto, joka on luotu tietyn yhteisön toimesta ja sitä varten. Yhteisön määrittelee yleensä yhteinen identiteetti tai sijainti, ja taideteos luodaan usein vastauksena kyseisen yhteisön tarpeisiin tai huolenaiheisiin. Yhteisötaide on usein yhteistyötä, ja taiteilijat työskentelevät yhdessä yhteisön jäsenten kanssa taideteoksen luomisessa. Yhteisötaiteen tavoitteena on tuoda ihmisiä yhteen ja luoda yhteenkuuluvuuden ja yhteisomistuksen tunnetta teokseen.

Johdanto

1.1 Lähtökohdat

1.2 Tutkimusasetelma ja tavoitteet

1.3 Prosessi ja aikataulu

1.1 Lähtökohdat

Suomen kaupungeissa on viime vuosina käynnistynyt monia hankkeita julkisen taiteen periaateohjelmien toteuttamiseksi. Taustalla on ollut kaupunkien tarve selkeiden toimintamallien muodostamiselle julkisen taiteen käytännöistä. Samalla tällä kehityskululla on ollut yleisempi merkitys – julkista taidetta halutaan enenevässä määrin osaksi kaupunkikuvaa.

Kaupunkilaisten osallistamisella julkisen taiteen prosesseihin voi olla monenlaisia hyötyjä, mutta siihen ei ole toistaiseksi ryhdytty kovin systemaattisesti Suomen kaupunkien kulttuurisuunnitelmissa. Uudenlaisia käytäntöjä on kuitenkin kehitteillä myös taide- ja kulttuurialalla Suomessa.

Kiinnostukseni aiheeseen kumpuaa kaupunkiympäristössä yhteisötaiteilijana työskennellessäni syntyneistä havainnoista ja kokemuksellisesta tiedosta. Kokemukseni mukaan yhteisötaiteen projektit ovat toivottuja ja piristävät niin kaupunkikuvaa kuin ihmisten arkea. Halusin syventää ymmärrystäni yhteisötaiteen ja muiden osallisuuden muotojen tuomista mahdollisuuksista strategisen kaupunkikehittämisen näkökulmasta.

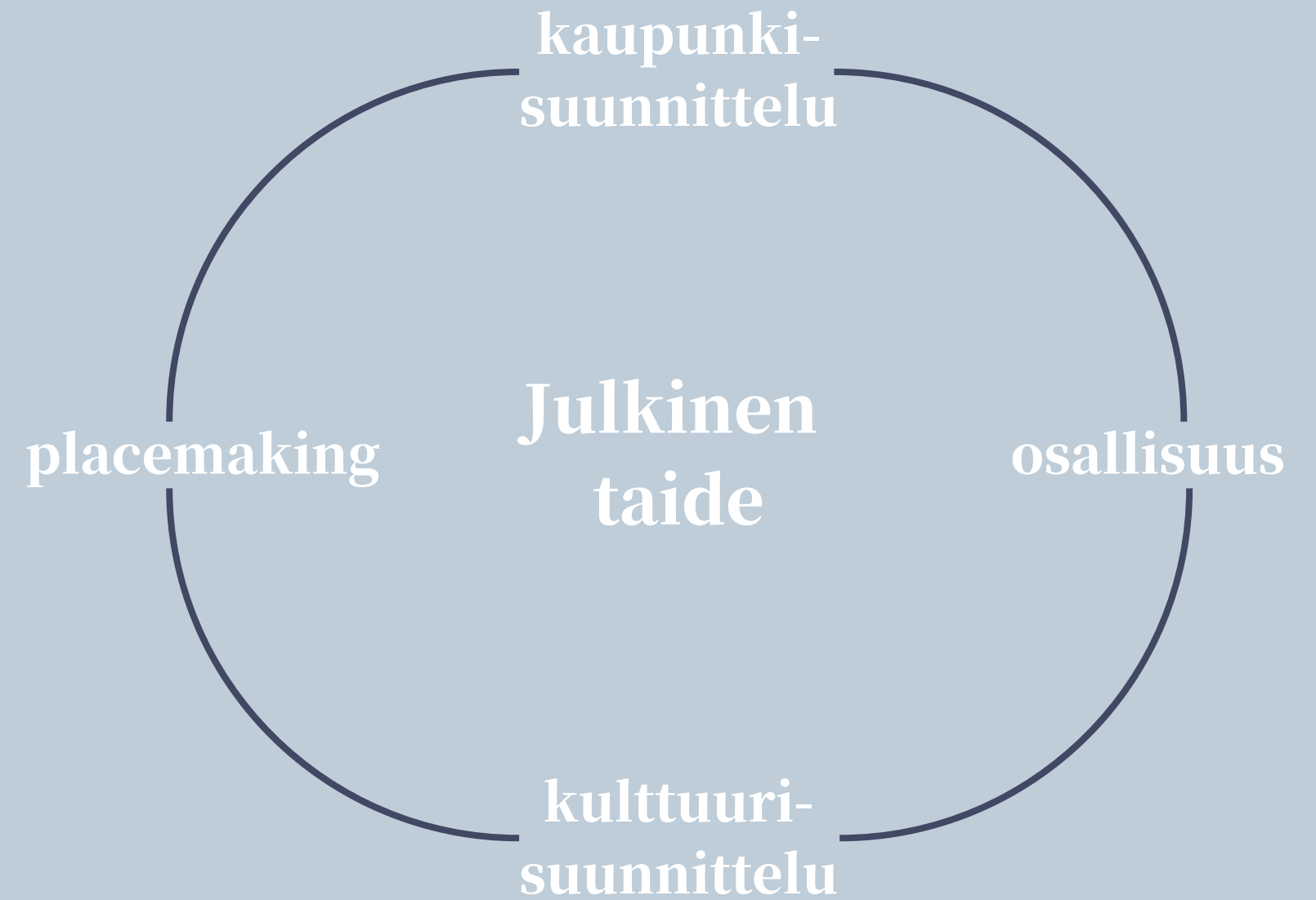
Löysin yhteistyökumppaniksi Lahden kaupungin, jossa oli parhaillaan käynnissä julkisen taiteen periaateohjelman projekti. Julkisen taiteen periaateohjelman koostaminen käynnistyi Lahdessa vuonna 2021. Projektin käynnistämisen taustalla oli tarve muodostaa yhtenäinen ohjeistus julkisen taiteen hankintatavoista ja toteuttamismuodoista. Lisäksi ohjelmassa on tarkoitus kuvata toimintatapoja ja polkuja, joiden kautta taidetta voidaan tuottaa kaupungin julkisiin tiloihin.

1.2 Tutkimusasetelma ja tavoitteet

Opinnäytetyöni tutkii osallistavan julkisen taiteen mahdollisuuksia kaupunkitilan kehittämisessä. Keskityn etenkin osallistavien taideprojektien mahdollisuuksien kartoittamiseen kaupunkien strategisen kehittämisen näkökulmasta.

Opinnäytetyöni teoreettinen viitekehys (kuvio 1) sijoittuu osallistavan kaupunkisuunnittelun, kulttuurisuunnittelun, placemakingin, julkisen taiteen, paikkasidonnaisen taiteen ja yhteisötaiteen rajapinnoille. Tieteellisen kirjallisuuden lisäksi opinnäytetyön tietopohja nojaa asiantuntijahaastatteluiden, havainnoinnin ja vertaisarvioinnin kautta koostettuun tietoon. Asiantuntijahaastatteluissa kerätyillä lausunnoilla pyritään täydentämään teoreettista tietopohjaa. Vertaisarvioinnin kohteena ovat muiden kaupunkien toteuttamat julkisen taiteen periaateohjelmat. Havainnoin julkisen taiteen historiallisia ja nykyaikaisia ilmentymismuotoja julkisen taiteen synnyinkaupungissa, Roomassa. Julkisesta taiteesta tehdyt havainnot pyritään kytkemään käsiteltyyn teoriaan.

Opinnäytetyössä tutkitaan osallisuuden toteutumista Lahden kaupungin julkisen taiteen periaateohjelmassa. Tavoitteena on tarkastella osallisuuden periaatteiden toteutumista julkisen taiteen periaateohjelman suunnitteluvaiheissa ja nostaa esiin havaintoja.

Kuvio 1. Teoreettisen viitekehyksen visualistointi. (Hamberg, 2023)

Tutkimustyön pohjalta luodaan kooste, jonka tarkoitus on toimia työkaluna osallisuuden periaatteiden edistämiseksi julkisen taiteen prosesseissa. Keskeiset tutkimuskysymykset on eritelty kuvassa 1. Opinnäytetyössä syntyneet havainnot, oivallukset ja huomiot luovat perustan koosteen sisällölle. Koosteessa tuodaan esiin osallistamisen tapoja ja hyväksi havaittuja käytäntöjä osallistavan julkisen taiteen toteuttamisesta kaupunkiympäristössä.

Kooste on suunnattu ensisijaisesti Lahden kaupungille työvälineeksi osallisuuden kehittämiseksi julkisen taiteen hankkeissa. Koosteen tavoitteena on edistää osallisuuden käytäntöjen vakiinnuttamista osana kuntien ja kaupunkien taide- ja kulttuuritoimintaa. Myös muut julkisen taiteen parissa työskentelevät sidosryhmät voivat hyödyntää koostetta suunnitellessaan ja toteuttaessaan osallistavaan julkiseen taiteeseen liittyviä hankkeita.

Miten taiteen sijoittaminen kaupunkitilaan vaikuttaa kaupunkiympäristön arvostukseen?

Miten taiteella luodaan kaupunkitilaa ja voiko taideprojekteilla luoda paikkaan kuulumisen tunnetta?

Voidaanko taiteella lisätä yhteiskunnallista osallisuutta?

Voidaanko taiteen avulla rakentaa paikan identiteettiä asukaslähtöisesti?

Kuva 1. Keskeisiä tutkimuskysymyksiä. (Hamberg 2023).

1.3 Prosessi ja aikataulu

Kuvio 2. Prosessikaavio. (Hamberg 2023)

Opinnäytetyöprosessi alkoi keväällä 2022 tutkimalla omia ammatillisia mielenkiinnon kohteita. Huomasimme opiskelukollegani Maria Hermanssonin kanssa olevamme kiinnostuneita samoista aihepiireistä ja suunnittelimme tekevämme opinnäytetyön yhdessä. Löysimme toimeksiantajan jo kesäkuussa 2022, mutta suunnittelemamme yhteistyö peruuntui elokuussa 2022 hylätyn rahoitushakemuksen vuoksi. Lokakuussa osallistuimme vielä edellisen yhteistyökuvion puitteissa työpajaan. Jatkoimme omilla tahoillamme uusien yhteistyökumppaneiden kartoittamista. Prosessikaavio (kuvio 2) kuvaa tarkemmin opinnäytetyön etenemisen vaiheita elokuusta 2022 huhtikuuhun 2023.

Löysin lokakuussa uuden yhteistyökumppanin opinnäytetyölleni. Opinnäytetyöni keskeiset teemat säilyivät samoina, mutta aihe rajautui uudelleen yhteistyökumppanin toiveiden ja tarpeiden mukaisesti. Työn ensimmäinen vaihe oli käyttäjätutkimus asukasillassa. Seuraavaksi tutustuin yhteistyökumppanin tausta-aineistoihin ja lähdekirjallisuuteen, jonka pohjalta kirjoitin opinnäytetyön teoreettista viitekehystä. Tammikuussa 2023 havainnoin ja tutkin opinnäytetyöni aihepiirejä intensiivikurssilla Rooman kaupunkiympäristössä. Syvensin tietopohjaa havainnoimalla, vertaisarvioimalla ja haastatteleamalla asiantuntijoita. Kiteytyin kerätyn tiedon ja koostin lopputuotoksen tekemieni havaintojeni pohjalta.

Kaupunkisuunnittelu

2.1 Osallistava kaupunkisuunnittelu

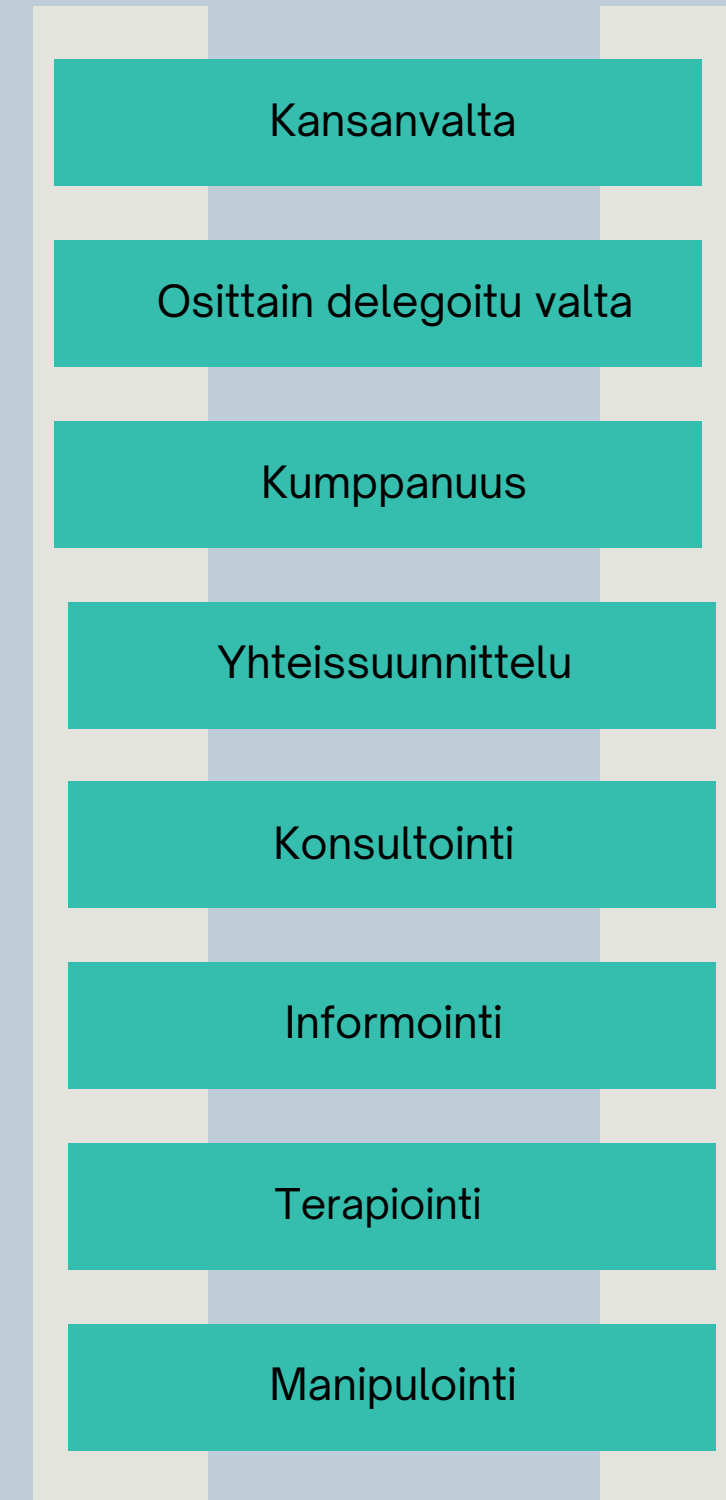
2.2 Ihmislähtöinen kaupunkisuunnittelu

2.1 Osallistava kaupunkisuunnittelu

Viime vuosikymmeninä julkisen hallinnon kiinnostus kansalaisten osallistumisesta kohtaan on kasvanut. Kansalaiset ovat yhä vaativampia ja hallintoviranomaiset tunnustavat yhä useammin tarpeen kansalaisten osallistumiselle. Molemmat osapuolet ovat edelleen turhautuneita vuorovaikutuksen käytäntöihin, jotka ovat muotoiltu pelkästään joko kansalaisten näkökulmasta tai hallinnon näkökulmasta. (Morse 2006, 49.)

Arnsteinin vuonna 1969 luoma osallisuuden tikapuiden malli on vuorovaikutteisen kaupunkisuunnittelun kulmakivi. Alimman tason portaat edustavat kansalaisten vähäistä roolia ja ylemmillä kansalaisvallalla on merkittävämpi osuus päätöksenteossa. Laajalti tunnistettu ongelma Arnsteinin osallisuuden tikapuiden (kuvio 3) mallissa on toiseuttava ajatus virkamiesten ja yhteisön aktivistien välisestä julkisesta valtataistelusta. (Gaber 2019, 188-189.)

Yhteissuunnittelu seuraa osallistavan suunnittelun periaatteita. Yhteissuunnittelun toimintatapa perustuu tasa-arvoisuuteen. Yhteissuunnittelussa uskotaan, että kaikki ihmiset ovat luovia ja jokaisella yksilöllä on kyky osallistua muutokseen omien kokemustensa asiantuntijoina. Taustalla on demokraattinen ajatus, jonka mukaan ihmiset, joihin tehtävät päätökset vaikuttavat, tulisi ottaa mukaan päätöksentekoprosessiin. Yhteissuunnittelun avulla voidaan luoda innovatiivisempia ideoita ja varmistaa, että yhteiskunnan palvelut vastaavat kansalaisten tarpeita. Lisäksi yhteissuunnittelun kautta voidaan saavuttaa taloudellista tehokkuutta parantamalla reagointikykyä ja edistää yhteistyötä ja luottamusta eri ryhmien välillä. Kaupunkisuunnittelussa tämä tarkoittaa sitä, että kaupunkitilan käyttäjillä on mahdollisuus osallistua kaupunkitilaa koskevien ratkaisujen kehittämiseen. Yhteissuunnittelu on siis linjassa yhteisövetoisen kehityksen ja deliberatiivisen demokratian kanssa, joilla pyritään myös lisäämään kansalaisten osallistumista ja voimaantumista. (Blomkamp 2018, 729-731.)

Kuvio 3. Osallisuuden tikapuut Arnsteinia mukailleen. (Hamberg 2023)

2.2 Ihmislähtöinen kaupunkisuunnittelu

Vallitsevat suunnitteluideologiat, modernismi etunenässä, ovat laiminlyöneet kaupunkitilan merkitystä asukkaiden kohtaamispaikkana, kuten kuvakollaasi 1 havainnollistaa sivulla 16. Ihmisen näkökulma on jäänyt vuosikymmeniksi sivurooliin kaupunkisuunnittelussa. Huomio on kohdistunut autoliikenteen mittavaan kasvuun ja siihen sopeutumiseen. Samalla markkinat ja niihin tukeutuvat suunnittelutrendit ovat vähitellen siirtäneet suunnitelun painopisteen kokonaisvaltaisesta alueiden ja tilojen väliset suhteet huomioivasta näkökulmasta yksittäisiin rakennuksiin, joita tarkastellaan irrallisena muusta ympäristöstä. Monissa uudiskohteissa julkisen tilan perinteinen tehtävä kaupunkilaisten kohtaamispaikkana ja sosiaalisena näyttämönä on heikentynyt, vaarassa kadota tai jo kokonaan hävinnyt. (Gehl 2018, 3.)

Kasvava kiinnostus ihmislähtöiseen kaupunkisuunnitteluun kertoo laadukkaamaan kaupunkitilan selkeästä tarpeesta. Laadukas kaupunkitila on viihtyisä, turvallinen ja eläväinen. Jatkossa kaupunkisuunnittelun päätavoitteena tulee olla asukkaiden tarpeiden kokonaisvaltaisempi huomiointi. Kaupunkien tulee kannustaa suunnittelijoita luomaan oleskeluun ja kävelyyn kannustavia ympäristöjä (kuva 2). Yhtä tärkeää on vahvistaa julkista tilaa ihmisten kohtaamispaikkana, sillä se edistää sosiaalisen kestävyyden tavoitteita ja avointa, demokraattista yhteiskuntaa. Julkisen tilan aktiivinen käyttö, ympäristön sosiaaliset ja kulttuuriset mahdollisuudet ovat elävälle kaupungille ominaisia vetovoimatekijöitä. (Gehl 2018, 6-7.)

Luokolan mukaan taide voi muuttaa kaupunkia ja sen vaikutukset voivat säteillä ympäröivään kaupunkitilaan vahvistaen sen vetovoimaisuutta. Hän toivoo, että kaupunkiin jätettäisiin tilaa, joka voi lähteä muovautumaan ihmislähtöisesti. Hernberg muistuttaa tiettyjen sääntöjen ja sopimusten määrittävän julkisen tilan käyttöä. Hänen mukaan taide voi tarjota käyttäjistä lähtöisin olevan vapaamman tilan, jossa erilaisten äänten on mahdollista tulla kuuluviin. (Taidepiste 2023.)

Kuva 2. Katukuvaa Trasteveren kaupunginosassa Roomassa. (Hamberg 2023).

Kuva 4.
Modernistista kaupunkisuunnittelua Mussolinin rakennuttamassa Eur-kaupunginosassa Roomassa.
Olkeanpuolimmaisena kuvan teksti vapaasti suomennettuna: runoilijoiden, taiteilijoiden, sankareiden,
pyhimysten, ajattelijoiden, tietelijöiden, suunnistajien ja muutoksentekijöiden kansa. (Hamberg 2023).

Kulttuurisuunnittelu

3.1 Kulttuurisuunnittelun periaatteet

3.2 Kulttuurisuunnittelu ja taide

3.3 Kulttuurisuunnittelu ja osallisuus

3.1 Kulttuurisuunnittelun periaatteet

Kulttuurisuunnittelu sijoittuu tutkimuksen ja suunnittelun rajapinnalle. Kulttuurisuunnitteluun viitataan usein hieman harhaanjohtavasti menetelmänä. Kulttuurisuunnittelun kohdalla on parempi puhua vaihtoehtoisesta lähestymistavasta tai toimintamallista, jota voidaan rajata eri tavoin, mutta jossa ovat tavalla tai toisella mukana laaja näkökulma kulttuuriin, kulttuurin valtavirtaistamistavoite, strateginen ote, sektorienvälisyys ja osallistuminen. (Häyrynen 2017, 8-14)

Kulttuurisuunnittelu on kiinnostunut yhdyskunnista, kuten alueen julkisista tiloista ja sosiaalisesta elämästä. Tältä kannalta kulttuurisuunnittelu pyrkii luomaan houkuttelevaa elinympäristöä, selkeyttämään ja nostamaan esiin alueen identiteettiä ja historiaa, luomaan puitteet kestäväälle kehitykselle ja lisäämään asukkaan mahdollisuuksia vaikuttaa fyysiseen ympäristöön. Tästä näkökulmasta katsottuna yhteisöllisyys ja kulttuurisuunnittelu kulkevat monessa suhteessa käsi kädessä. Kulttuuri ja kulttuuriset käytännöt ovat tärkeä yhteisön muodostumisen lähtökohta, sillä yhteisyys, myös alueellisenä ilmiönä, edellyttää toiminnallisia ja symbolisia kriteerejä. (Lilus & Norvasuo 2017, 230.)

Kulttuurisuunnittelu pyrkii ottamaan kaupunkikehittämisen lähtökohdaksi paikan kulttuurit kaikessa moniäänisyydessään. Käsitys kulttuurista paikkaan liittyvänä elämäntapana poikkeaa taidelaitosten, museoiden ja muiden kulttuuritoimijoiden määrittelemästä ja arvottamasta “virallisesta” kulttuurista ja toisaalta luovasta sektorista taloudellisen kehittämisen työkaluna. Taide ja muu institutionaalinen kulttuuri voivat silti näytellä merkittävää osaa paikallisissa kulttuureissa. Taiteilijoilla tai muilla kulttuuritoimijoilla voi olla reflektoitu näkemys paikasta ja he voivat toimia monipuolisessa sosiaalisessa ja taloudellisessa vuorovaikutuksessa yhteisöjen kanssa. (Häyrynen 2017, 8-14.)

3.2 Kulttuurisuunnittelu ja taide

Kulttuurisuunnittelumenetelmä ja yhteisötaiteen teoria painottavat taiteen ja luovuuden merkitystä osana tasa-arvoista yhteiskuntakehitystä.

Kulttuurisuunnittelumenetelmän kartoitusprosessin ytimessä on tavoittaa asukkaiden omat kokemukset asuinalueestaan. Poikkihallinnollisuutta, yhteistyön kehittämistä, asukkaiden osallistamista sekä alueella vaikuttavien taiteilijoiden sisällyttämistä suunnitteluun ja alueelliseen toimintaan pidetään tärkeänä kulttuurisuunnittelumetodissa. Taide ja luovuus ovat työkaluja, joiden avulla voidaan edistää sekä urbaanin ympäristön uudistumista että kaupunkikehittämisen jakautumista tasaisesti niin kaupungin keskustaan kuin keskustan ulkopuolella sijaitseville asuinalueille. Yhteisötaiteen kautta asukkaat saavat mahdollisuuden vaikuttaa asuinalueitaan koskeviin päätöksiin, tiedon ja taitojen jakamiseen, sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen liittyviin kysymyksiin ja paikkaan ja yhteisöön kuulumisen tunteeseen. Yhteisötaiteessa ja kulttuurisuunnittelumentelmässä on havaittavissa samanlaisia tavoitteita. Molempien lähestymistapojen peruskäsitteitä ovat osallistaminen ja valtaistaminen. Yhteisötaitellisessa projektissa taiteilija toimii osallistajana ja toiminnallaan tukee asukkaiden osallistumista hankkeeseen, jonka avulla luodaan muun muassa julkista tai yhteistä tilaa. Molemmat lähestymistavat pyrkivät pitkäkestoiseen vaikutukseen, jolloin prosessin tulokset näkyvät ehkä vasta vuosien kuluttua. Verkostot ja yhteistyö ovat oleellisia menestyksellisen toteuttamisen kannalta. (Hovi-Assad 2017, 134-140.)

Yhteisötaide voi laajentaa kulttuurisuunnittelun tiedonkeruumenetelmiä ja monipuolistaa kerätyn tiedon luonnetta. Kulttuurikartoitusmenetelmän pääasiallisia tiedonkeruumenetelmiä ovat kyselyt, kartoitukset, tilastointi, havainnointi, syvähaastattelut ja työpajatyöskentely. Näillä tiedonkeruumenetelmillä tavoitetaan yleensä aktiiviset asukkaat ja asukasryhmät. Sen sijaan erityisryhmien, lasten, nuorten ja maahanmuuttajien tavoittaminen on haasteellisempaa jo pelkästään kommunikointiin ja kieleen liittyvien haasteiden vuoksi. Yhteisötaide tarjoaa käyttöön laajemmat vuorovaikutusmenetelmät ja uuden väylän piilevälle ja kokemukselliselle tiedolle. Taidelähtöisissä menetelmissä voi puheen ja kirjoitetun kielen sijaan käyttää visuaalista ja kehollista ilmaisua.

(Hovi-Assad 2017, 141-142.)

3.3 Kulttuurisuunnittelu ja osallisuus

Kulttuurisuunnittelun keskiössä on usein vuorovaikutteinen kaupunkikehittäminen perinteisiä hallinnon ja verkostojen rajoja rikkovassa yhteistyöverkostossa. Kulttuurisuunnittelun menetelmän tuoma lisäarvo liittyy juuri sen vuorovaikutusta painottavaan rooliin. Yhteiskehittäminen (co-creation) on viime vuosina pinnalle noussut toimintatapa uusien tuotteiden ja palvelujen kehittämiseen. Tuotteiden ja palvelujen tulee vastata yhä paremmin ihmisten erilaisiin tarpeisiin ja toiveisiin, joten yritykset ovat alkaneet hyödyntää erilaisia sidosryhmiä tuotteidensa suunnittelussa ja kehittämisessä. (Kalliomäki ja Vahlo 2017, 105.)

Kaupunkikehittämisen näkökulmasta laaja sidosryhmätyöskentely on hidasta ja siihen sitoutuu paljon resursseja. Tästä huolimatta laaja sidosryhmäyhteistyö nähdään välttämättömänä edellytyksenä hyvän kaupungin kehittämiseksi. Tarkasteltaessa tarkemmin yhteiskehittämisen ajatusta kaupunkikehittämisen kontekstissa voidaan huomata vuorovaikutteisen kaupunkikehittämisen tapahtuvan usein institutionaalisessa tyhjiössä jota määrittävät epäselvät säännöt ja työnjaot sekä epäsuhta olemassa olevien rakenteiden ja toiminnan tilojen välillä. (Kalliomäki ja Vahlo 2017, 106-108.)

Tiedon rooli päätöksenteossa on muuttunut tieteellisen tiedon saadessaan rinnalleen muita tiedonlähteitä ja asiantuntijuuksia kuten asukkaiden kokemusperäisen tiedon. Yhteistyötä tehdään nykyisin perinteiset alue- ja toimintarajat ylittävissä hallinnan verkostoissa, joissa lukuisat eri toimijaryhmät, mukaan lukien kansalaiset, nostavat päätään tärkeinä toimijoina. Perinteiset instituutiot ovat edelleen tärkeä osa toimintaa, mutta uudenlaiset verkostot ovat nousseet niiden rinnalle tai jopa niiden ohi kyseenalaistamaan olemassa olevia toimintatapoja. (Kalliomäki ja Vahlo 2017, 109.)

Placemaking

4.1 Placemaking ja kaupunkisuunnittelu

4.2 Placemaking ja taide

4.3 Placemaking ja kritiikki

4.1 Placemaking ja kaupunkisuunnittelu

Placemaking eli paikan luominen on nimitys asukaslähtöiselle kaupunkikehittämiselle, jossa paikkojen merkitys syntyy paikallisten yhteisöjen kautta. Paikan luomisen avulla pyritään luomaan siltoja paikallisten yhteisöjen ja alueiden välille ottamalla alueiden käyttäjien mielipiteet huomioon. Paikan tekemisestä on tullut laajalti käytetty tapa elvyttää ja aktivoida kaupunkitiloja niin pienissä kuin suurissakin kaupungeissa. Paikan luominen voi olla kaikki kaupunkisuunnittelun osa-alueet läpileikkaava strategia, joka kokoaa yhteen julkiset investoinnit, ohjelmoinnin, katumaiseman parannukset, kaavoitusuudistukset ja hallinnolliset toimenpiteet tai kohdennetumpi projektipohjainen investointi, jossa se keskittyy lyhyen aikavälin toimiin pitkän aikavälin hyödyn saamiseksi. Paikan luomisen projektit voivat olla pitkäaikaisia ja pysyviä tai väliaikaisia tapahtumaluontoisia kohtaamisia. (Nagy & Schlappa 2017, 199-200 ja Project for Public Spces.)

Paikan tekeminen on osa kaupunkien brändityötä ja sen avulla voidaan houkutella alueelle esimerkiksi uusia yrityksiä, jotka haluavat sijoittaa toimistonsa työntekijöiden kannalta houkutteleviin paikkoihin. Paikallisen yhteisön kannalta paikan tekemisen projektit voi toimia keinona saada julkinen tila takaisin paikallisen yhteisön haltuun ja lisätä paikkaan kuulumisen tunnetta. Paikan tekemisen projektit voivat toimia yhteenkuuluvuuden tunteen edistäjänä luoden yhtenäistä tarinaa paikan historian, kulttuurin ja ihmisten välillä. (Loh & Ashley, 2022.)

Ihmiset viihtyvät paikoissa, jotka herättävät heissä paikkaan kuulumisen tunnetta ja samaistumisen tunnetta. Tässä onnistuvat paikat sisältävät usein yhteisiä elementtejä – niillä on usein monia päällekkäisiä käyttötarkoituksia, niihin kuuluu huollettuja ja ylläpidettyjä tiloja, niissä sijaitsevat rakennukset noudattavat inhimillistä mittakaavaa, etäisyydet ovat käveltäviä tai pyöräiltäviä ja ne vahvistavat turvallisuuden tunnetta. Paikan luomisen perimmäisenä tavoitteena on luoda kukoistavia ja aktivoivia paikkoja, joissa ihmiset haluavat vieraila, asua ja työskennellä ilman, että nykyiset asukkaat tuntevat olonsa epätoivotuiksi ja menettämättä paikan yksilöllisyyttä. Paikan tekeminen on siis pyrkimys palauttaa tai hyödyntää paikan tunnetta paikkoihin, jotka ovat menettäneet osan tärkeistä viihtyvyyttä luovista elementeistä, tai luoda paikan tunnetta paikkoihin, joissa sitä ei ehkä koskaan ole ollut. (Loh & Ashley, 2022.)

4.2 Placemaking ja taide

Paikan luomisen strategiat ovat valjastaneet kulttuurin ja taiteen kaunistamaan ja elvyttämään julkisia tiloja ja kaupunginosia sekä houkuttelemaan uusia työntekijöitä ja yksityisiä investointeja alueille. Paikan luominen näkyy usein tavoitteena tai strategiana kuntien kehittämissuunnitelmissa sekä taide- ja kulttuurisuunnitelmissa, sillä onnistuessaan tavoitteissaan paikkojen luomisen aloitteet johtavat entistä vuorovaikutteisimpiin julkisiin tiloihin ja lisäävät kaupunginosien houkuttelevuutta. Paikan luomisen käytännöt toimivat siltana perinteisen suunnittelukäytäntöjen ja taiteen ja kulttuurin välillä. Näiden käytäntöjen kautta taidetta ja kulttuuria käytetään kaupunkien elävöittämisessä ja uudelleenkehittämisessä. (Loh & Ashley, 2022.)

Stern ja Seifert (2010) puoltavat julkisten investointien siirtymistä pois ylhäältä alas suuntautuvasta suunnittelusta, jonka kautta luodaan uusia taide- ja kulttuurialueita tyhjistä usein keskitetyille alueille keskustaan ja rantojen varrelle. He kannustavat seuraamaan kaupunkialueiden orgaanista kehittymistä ja kehittämään toimintaa alueilla ja lähiöissä, jotka yleensä jäävät huomiotta. Investoiminen kaupunkilaisista itsestään lähtevän kaupunkikulttuurin kehittämiseen syrjäytyneillä ja vähävaraisilla alueilla tasapainoittaa kaupunkikehitystä. (Loh & Ashley, 2022.)

Vaikka taidetta sisältävän paikan luomisen lähtökohta on sen arvossa taloudellisena kehitysstrategiana, sen käyttökelpoisuus sosiaalisen tasa-arvon kehittäjänä ja yhteisön tarpeiden tuoteuttajana on huomattu. Taide voi toimia muutoksen välineenä. Taiteilijat voivat toimia yhteiskunnallisen keskustelun avaajina ja taiteelle suunnatut tilat voivat toimia kaikille avoimina yhteiskunnallisen keskustelun areenoina. Taiteilijat toimivat paikallisten yhteisöjen tarpeiden tulkkina ja tukevat yhteisöjen tarpeiden huomioimista kaupunkisuunnittelussa. (Loh & Ashleu, 2022.)

4.3 Placemaking ja kritiikki

Paikanteko on osallistumista paikallisten merkitysten tuottamiseen. Jos ulkopuolinen asettaa paikalle merkityksiä, paikalliset asukkaat eivät välttämättä löydä yhtymäpintaa annettuihin merkityksiin. Kaikki sidosryhmät eivät myöskään hyödy kaupungin elävöitymisestä, matkailun lisääntymisestä ja muista paikan luomisen käytäntöjen mukanaan tuomista hyödyistä. Kun kunnan rahoittamalla paikan luomisen projektien kautta onnistutaan houkuttelemaan uutta liiketoimintaa ja uusia asukkaita alueelle, nykyiset asukkaat saattavat tuntea itsensä ulkopuoliseksi tai alueen hinnat saattavat nousta niin paljon, ettei entisillä asukkailla ole enää varaa asua alueella. Tällöin paikan luomisen aikaansaannoksista ei hyödy alueen alkuperäiset asukkaat. Kuntavetoiseen paikkojen luomiseen projekteihin keskittyminen voi myös jättää huomiotta tavat, joilla maahanmuuttajat ja muut yhteisöt luovat omia kaupallisia alueitaan, kaupunginosia ja jopa ostoskeskuksia, joilla on vahva ja omaleimainen paikallinen identiteetti. Näin ollen paikan luominen voi tahtomattaan olla osallisena yhteiskuntaluokkia ylläpitävää historiallista jatkumoa. Yhteiskuntaluokkien väliset erot saattavat kasvaa ja marginalisoidut ryhmät voivat tuntea itsensä entistä ulkopuolisemmaksi.

(Loh & Ashley ja muut 2022.)

Hernberg mainitsee, että etenkin taiteen ja kulttuurin tuominen kaupunkitilaan voi johtaa gentrifikaatioon. Taide ja kulttuuri elävöittää paikkoja. Monesti taiteen toimijoista tulee ikään kuin oman menestyksensä uhreja, jos paikan omistajat nostavat alueen vuokria huomatessaan alueen kasvaneen huomioarvon. Taide- ja kulttuurialan toimijoilla ei välttämättä ole enää resursseja kattaa kohonneita kustannuksia. (Hernberg, 2023.)

Kaupunkitila ja taide

5.1 Kaupunkisuunnittelu ja taide

5.2 Julkinen taide

5.3 Yhteisötaide

5.4 Paikkasidonnainen taide

5.1 Kaupunkisuunnittelu ja taide

Taiteella on ollut kautta historian merkittävä asema kaupunkitilassa. Taide tuo kaupunkitilaan kauneutta ja monumentaalisuutta – monumentit, veistokset, suihkulähteet ja julkisivujen yksityiskohdat koristavat rakennettua kaupunkiympäristöä. Lisäksi taide voi muistuttaa historian tapahtumista tai kommentoida yhteiskuntaa, kanssaihmissiä ja kaupunkielämää. Kaupunkitila toimii tärkeänä rajapintana taiteen ja ihmisten välillä. (Gehl, 2018,170.)

Taideteokset kohtaavat kaupunkitilan kaksi ulottuvuutta: rakennetun ympäristön ja sosiaalisen tilan. Taideteoksen volyyymi ja mittasuhteet peilautuvat suhteessa rakennettuun ympäristöön. Epämuodollisessa, määrittelemättömässä ja jatkuvassa muutoksessa elävässä sosiaalisessa tilassa taideteos kohtaa vallitsevat miellelyhtymät, arvot ja muut jaetut merkitykset. Nämä kaksi tilaa luovat erilaisia rooleja taiteelle. Taiteen sijoittaminen kaupunkitilaan tuo taideteokset galleriatilan ulkopuolelle useamman saavutettaville, mutta teosten ymmärtäminen ja arvostaminen vaatii kuitenkin kulttuurista tietämystä. Kaupunkilaisista itsestään syntyvä kaupunkikulttuuri, kuten erilaiset festivaalit ja muut kulttuuriapahtumat, ovat osa katuelämää ja luonnoltaan enemmänkin sosiaalisia prosesseja. Rakennetun ympäristön tieteenalojen – kaupunkisuunnittelun, arkkitehtuurin, muotoilun ja taiteen on mahdollista kehittää sosiaalisesti vastuullista kaupungin mallia, joka korostaa sosiaalista ja ekologista monimuotoisuutta. (Miles, 1997, 113.)

Kysymykset julkisesta tilasta, kaupunkisuunnittelusta ja julkisen alueen artikulaatiosta sisältyvät laajempaan kysymykseen siitä, mikä kaupunki on ja kenen hyvinvointia varten kaupunkia luodaan. Yhteiskunnallisesti hyödyllinen taide voi vastata kaupunkilaisten tarpeisiin vapauttamalla heidän mielikuvitustaan, osallistamalla julkisten tilojen suunnitteluun ja käynnistämällä yhteiskuntakritiikkiä. Taiteen rooli kaupunkien kestävän kehityksen agendan toteuttamisessa on siis kaksijakoinen. Taiteen integroituminen osaksi kaupunkisuunnittelua avaa mahdollisuuden uudistuneelle koristetaiteen käytölle ja yhteiskunnallisesta näkökulmasta taide voi vastustaa sortoa ja muuttaa julkisten ja yksityisen tilan välistä rajaa. (Miles 1997, 113-115.)

Kaupunkisuunnittelu ja taide rakentavat toisiaan haastavan ja täydentävän dynamiikan. Kaupunkilaisia osallistavat suunnitteluprosessit mahdollistavat kaupunkilaisten osallistumisen päätöksentekoon kaupunkitilan käyttötarkoituksista. Samaan aikaan taiteilijat työskentelevät tarkoituksenmukaisesti julkisen taiteen konventioiden ulkopuolella kyseenalaistaakseen vallitsevia käsityksiä. Kaupunkisuunnittelun ja taiteen integroitumisen kannalta on välttämätöntä, että taidetta arvostellaan taidemaailman ulkopuolisesta näkökulmasta ja kaupunkien tulevaisuuden luominen tunnistetaan yhdeksi taiteen agendaksi. (Miles 1997, 113.)

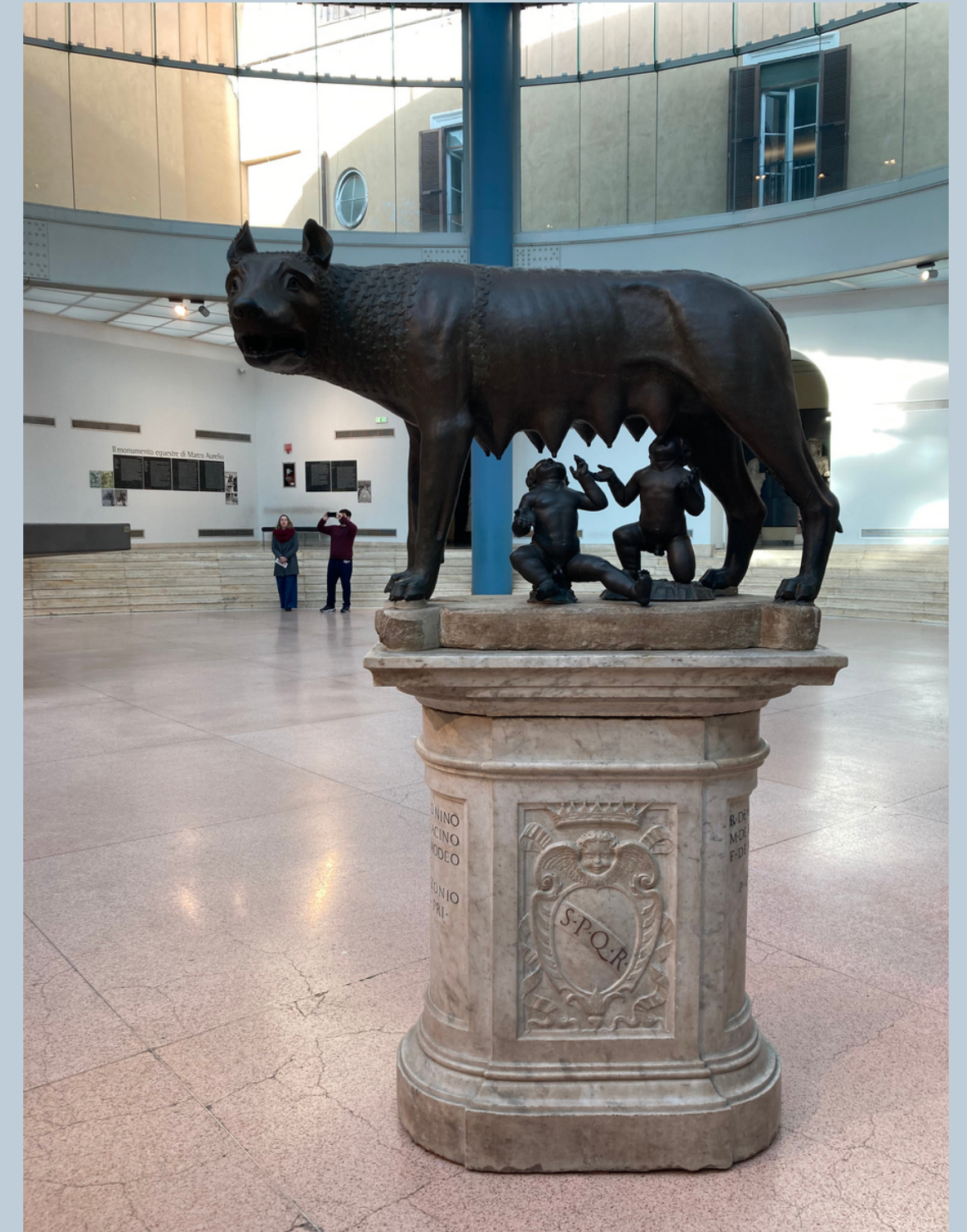
5.2 Julkinen taide

Julkisen taiteen hyödyt voidaan jakaa kolmeen kategoriaan: elämänlaatua parantaviin tekijöihin, yhteisöjen identiteetin rakentamiseen ja taloudelliseen kasvuun ajureihin. Julkinen taide rikastuttaa ihmisten kokemusta rakennetusta ympäristöstä tehden ympäröivästä maailmasta kiinnostavamman tarkkailun kohteen. Julkinen taide toimii yhteisön identiteettiä vahvistavana keinona vahvistamalla paikkaan kuulumisen tunnetta. Julkisen taiteen tuomat taloudelliset hyödyt eivät välttämättä ole suoraviivaisesti todistettavissa, mutta julkinen taide virkistää luovaa taloutta muovaamalla kapunkitilasta houkuttelevempaa uusille yrityksille. (Palmer 2016, 210.)

Selkeää ja universaalia määritelmää on vaikea antaa julkiselle taiteelle. Julkinen taide on monissa ilmenemismuodoissaan taidetta, kulttuuria ja asukkaiden viihtyvyyttä arvostavan sivistyneen yhteiskunnan heijastuma. Fyysisessä ja materiaalisessa muodossaan julkinen taide korostaa julkisia tiloja ja kannustaa dialogiin. Yhteisötaiteen ja osallistamisen työkaluna julkinen taide tarjoaa ihmisille mahdollisuuden osallistua kaupungin luomiseen ja luo keskustelua yleisöjen kesken. (Palmer 2016, 211.)

Ennen julkisia museoita suurin osa taiteesta oli yksityisissä kokoelmissa. Varakkaiden kotien odotettiin omistavan kokoelman taidetta ja antiikkia. Taide ei ollut saatavilla tavallisille kansalaisille ja taiteesta nauttivat vain muutamat varakkaat keräilijät. Ensimmäinen julkinen taidemuseo, Musei Capitolini, perustettiin vuonna 1471 säilyttämään kuusi paavi Sixtus IV:n roomalaisille tilaamaa pronssista patsasta Piazza del Campidoglio -aukiolle. Ensimmäiseen julkiseen taidekokoelmaan kuuluvista veistoksista, kuten Romulusta ja Remusta esittävästä pronssiveistoksesta (kuva 3), on muodostunut Rooman kaupungin symboleita. (Google Arts & Culture 2022 ja Saros 2023.)

Myytti Romuluksesta ja Remuksesta liittyy Rooman kaupungin perustamistarinaan. Tarinan mukaan veljekset Romulus ja Remus perustivat Rooman kaupungin paikkaan, josta naarassusi löysi heidät. Veljekset ajautuivat riitaan, jonka seurauksena Romulus tappoi Remuksen. Perustettava kaupunki nimettiin Romuluksen mukaan Roomaksi. (Mustakallio 2003, 207-209.)

Kuva 3. Romulus ja Remus. (Hamberg 2023).

Kaupunkitilassa olevat julkiset taideteokset toimivat maamerkkeinä ja kohtaamispaikkoina (kuvat 4 ja 5). Monumentaaliset taideteokset välittävät tarinaa menneisyydestä ja rakentavat johdonmukaista kansakunnan tarinaa. Kestävät materiaalit, kuten kivi tai pronssi, viestivät vallanpitäjien voimasta. Monumentit ovat kansallisen historian ja kulttuurisen sekä alueellisen identiteetin rakentamisen elementtejä. Monumentit heijastavat aikakautensa jaettua arvopohjaa ja edustavat vakautta yhteiskunnallisen muutoksen keskellä. Monumentit ovat sosiaalisen kontrollin väline ja niiden avulla säilytetään sosiaalista järjestystä. Julkiset veistokset voivat toisaalta olla myös demokratian välineitä. (Miles, 1997, 36-38.)

Kuva 5. Suihkulähde Piazza del Navona-aukiolla Roomassa. (Hamberg 2023).

Kuva 6. Toinen Piazza del Navona-aukiolla sijaitseva suihkulähde, jossa egyptiläinen obeliski. (Hamberg 2023).

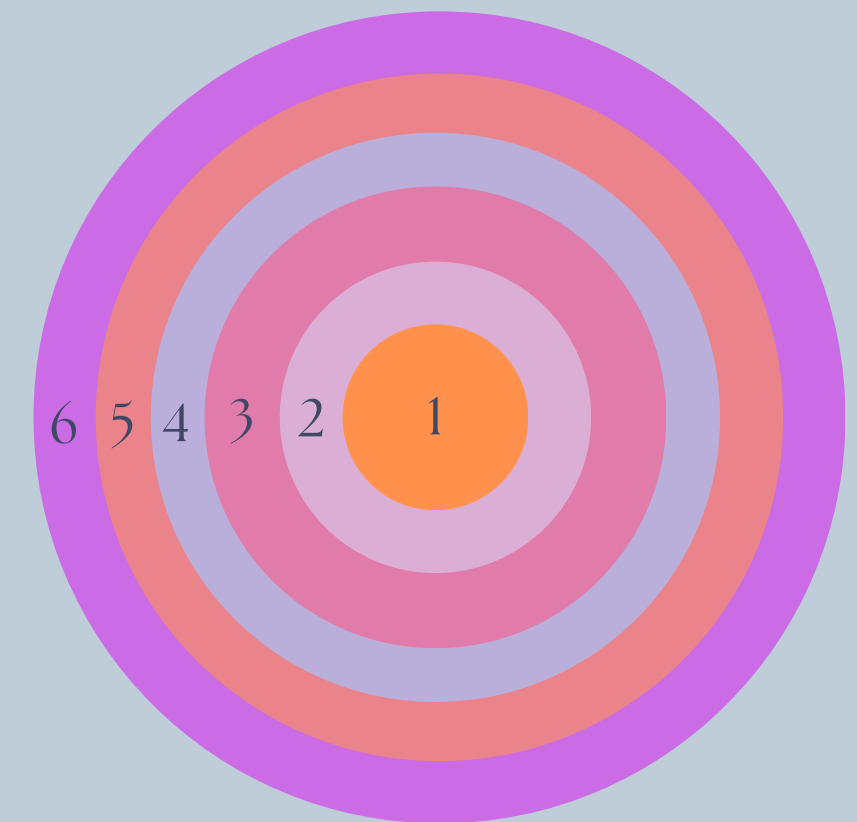
5.3 Yhteisötaide

Taiteen käsitteeseen liittyy ajatus taiteilijasta, joka tekee taidetta, taideteoksesta, joka on taiteilijan työskentelyn julkinen lopputulos ja yleisöstä, joka tarkastelee taideteosta taiteelle nimetyissä paikoissa, kuten taidemuseoissa, taidegallerioissa tai kaupunkitilassa. Yhteisötaiteen näkökulma asettaa taiteen, taideteoksen ja yleisön keskinäiset suhteet uudelleenarvioinnin kohteeksi. Yhteisötaiteen teoksissa yleisö tai osa yleisöstä osallistuu taideteoksen tekemiseen, muuttaen taiteilijan ja yleisön väliset rajat epäselviksi. Myös taideteoksen määritelmä muuttuu taiteilijan ja yleisön välisessä prosessissa. Jo taiteilijan ja yhteisöjen välinen yhteistyö voidaan määritellä taiteeksi, jonka esittäjät ovat samalla oma yleisönsä. Taideteoksesta tulee yhdessä eletty tapahtuma. (Kantonen, 2005, 49-50). Hernbergin mukaan yhteisötaide voi tuoda ihmisryhmiä yhteen ja yhteisen tekemisen kautta luodaan uudenlaisia yhteisöllisyyden muotoja (Taidepiste 2022.)

Luokolan (2023) mukaan taiteilijan roolina yhteisötaiteen projekteissa on toimia liikkellelaskijana, vaikka projekti etenee yhteisövetoisesti. Yhteisötaidetta toteutetaan useimmiten perinteisesti taiteelle suunnattujen tilojen ja näyttelypaikkojen ulkopuolella julkisissa tai puolijulkisissa tiloissa: kaduilla, slummeissa, puistoissa, uimarannoilla, ostoskeskuksissa, näyteikkunoissa, vankiloissa, kouluissa ja sairaaloissa. Yhteisötaiteen toteuttamispaikka on olennainen osa taideteosta. Tapahtuman dokumentointi voidaan laittaa esille museoissa ja taidegallerioissa, joissa taidetta on perinteisesti esitetty. Yhteisötaide rakentaa taiteen tapahtumaa uudelleen sisällyttäen siihen keskustelujen katkelmia ja viittauksia teoksen päättymättömään mutoutumisen prosessiin. (Kantonen 2005, 50-51.)

Suzanne Lacy on koostanut mallin yhteisötaiteen yleisön analysoimiseksi (kuvio 4). Malli koostuu sarjasta samankeskisiä ympyröitä, joiden läpäisevät kehät mahdollistavat jatkuvan liikkeen edestakaisin eri tasojen välillä. Teoksen syntyä – ympyrää tämän mallin keskellä – ympäröivät yhteistyökumppaneiden, vapaaehtoisten ja esiintyjien, tapahtumaa katsovien ja mediayleisön renkaat. Lacy nimesi ympyrän ulomman kehän myyttien ja muistojen yleisöksi. (Irish & Lacy 2010, 14.)

1. Teoksen synty ja idea
2. Yhteistyökumppanit
3. Vapaaehtoiset avustajat
4. Taideteoksen yleisö
5. Mediayleisö
6. Myytit ja muistot

Kuvio 4. Suzanne Lacyn määrittämät yhteisötaiteen ulottuvuudet.

5.4 Paikkasidonnainen taide

Paikkakohtainen taide korostaa taiteen ja sen ympäristön välisen suhteen merkitystä. Näkökulma tunnistaa taideteosta ympäröivän tilan vaikutuksen havaitsijan kokemukseen ja tulkintaan. Paikkasidonnaiset taideteokset voivat kutsua katsojan havainnoimaan paikkaa uudesta näkökulmasta hämärtäen taiteen, arkkitehtuurin ja ympäristön välisiä rajoja. (Kwon 2002, 11.)

Kwonin (2002, 11) luokittelun mukaan paikan fyysinen, arkkitehtoninen, historiallinen, sosiaalinen tai ympäristöllinen konteksti voi olla taideteosta rajaava viitekehys. Kuvassa 5 esiintyvien Caravaggion maalauksien *Pyhä Matteus ja enkeli* (1600-1601) ja *Matteuksen kutsuminen* (1599-1600) kuva-aiheet ovat määriytyneet kontekstuaalisesti sijainnin perusteella. Lisäksi maalauksien valaistustila on suunniteltu huomioiden ikkunasta siivilöityvän valon suunta.

Kaupungeissa paikkasidonnaisuuden näkökulma laajenee kattamaan kaupunkitilaa ja kaupunkielämää organisoivia sosiaalisia, taloudellisia ja poliittisia prosesseja. Kaupunkitilaan toteutettavat taideteokset ovat vuorovaikutuksessa myös näiden paikallisten ulottuvuuksien kanssa, jotka muodostavat toisiinsa kytkeytyvän verkoston. (Kwon 2002, 103-104.)

Luokolan ja Hernbergin (2023) mukaan etenkin tyhjillään oleviin rakennuksiin ja jättömaille on toteutettu viime vuosina paikkasidonnaista taidetta. Luokolan mukaan taiteella voidaan nostaa ränsistyneiden paikkojen huomioarvoa, mutta myös suojella purku-uhan alla olevia rakennuksia.

Kuva 7. Caravaggion paikkasidonnaista taidetta Pyhän Luigi dei Francesin kirkossa. (Hamberg 2023)

Tutkimus ja analyysi

6.1 Benchmarking-menetelmä

6.2 Haastattelut

6.3 Havainnointi

6.4 Työpaja

6.1 Benchmarking-menetelmä

Benchmarking eli vertaisarviointi viittaa prosesseihin, joissa verrataan tiettyä tuotetta, prosessia tai ohjelmaa muihin menestyneisiin tuotteisiin, prosesseihin tai ohjelmiin mahdollisten heikkouksien arvioiminen; ja strategioiden tai toimenpiteiden laatiminen suorituskyvyn, käytännön, käyttäjien reagoinnin, kilpailukyvyn ja tuottavuuden parantamiseksi. Vertaisarvioinnin tavoitteena on tunnistaa ja ottaa käyttöön parhaat käytännöt. Vertaisarvioinnin periaatteisiin kuuluu: vertaaminen, arvioiminen, kehitysstrategioiden laatiminen, strategioiden toteuttaminen ja uudelleenarviointi. (Erlhoff, Marshall & de Gruyter, 2007, 44.)

Tarkoitukseni oli vertaisarvioida Lahden kaupungin julkisen taiteen periaateohjelmaa ja muissa kaupungeissa toteutettuja julkisen taiteen periaateohjelmia keskenään. Lahden kaupungin julkisen taiteen periaateohjelma ei kuitenkaan valmistunut opinnäytetyön prosessini aikana, joten mukautin vertausarvioinnin tavoitteitani. Tutustuin lukuisiin Suomessa toteutettuihin julkisen taiteen periaateohjelmiin ja valikoin tarkemman vertausarvioinnin kohteeksi Turun kaupungin, Espoon kaupungin ja Seinäjoen kaupungin julkisen taiteen periaateohjelmissa. Tarkastelin etenkin yhteisötaiteen ja osallisuuden näkökulman toteutumista valituissa julkisen taiteen periaateohjelmissa.

Espoon julkisen taiteen periaatteissa (Espoon kaupunki, 2019) todetaan seuraavasti: "Osallistavilla toteutuksen tavoilla, joissa kaupunkilaisilla on aktiivinen rooli taiteen valinnassa, toteutuksessa, ja kokemisessa, voidaan edelleen laajentaa taiteen käytön mahdollisuuksia yhteisöllisen julkisen tilan toteutuksessa."

Seinäjoen julkisen taiteen periaateohjelmassa todetaan julkisen taiteen suunnittelu- ja valmistusprosessit olevan usein jollakin tavalla kaupunkilaisia osallistavia. Ohjelmassa kuvataan: "Taiteilija voi työskennellä aktiivisesti paikallisen yhteisön kanssa taidehankkeen aikana, tai asukkaat voivat jakaa paikkaan liittyviä muistojaan ja tarinoitaan taideteoksen suunnittelun tueksi. Julkinen taide voi osallistaa myös valmiina teoksena houkuttelemalla asukkaita ja ohikulkijoita tuottamaan teoksen avulla ympäristöön ääniä, liikettä tai omia tapahtumia." (Seinäjoen kaupunki, 2022.)

Turun julkisen taiteen ohjelmassa todetaan julkisen taiteen tarjoavan runsaasti mahdollisuuksia ihmisten osallistumiseen ja yhteisöllisyyden kokemuksiin. Ohjelmassa on jaoteltu osallisuuden tasoja kevyestä vahvaan ja eritellään osallistamisen tapoja. (Turun kaupunki, 2022.)

6.2 Haastattelut

Asiantuntijoita haastatellaan sen tiedon vuoksi, jota heillä oletetaan olevan tutkittavasta aiheesta. Haastatteluiden avulla päästään selville asioiden tilasta, yhteiskunnallisista kehityskuluista ja monimuotoisten vuorovaikutussuhteiden dynamiikasta. Tavoitteena on tuottaa uutta tietoa hyödyntämällä asiantuntijoiden erityistietämystä. (Alastalo, M. Åkerman. M. ja Vaittinen, T. 2017.)

Asiantuntijahaastatteluissa on usein mielekästä valita aktiivinen ja argumentoiva tyyli, jotta asiantuntija saa tarpeeksi tietoa tutkittavasta aihepiiristä. Asiantuntijahaastattelut edellyttävät usein räätälöityjä kysymyksiä ja haastattelurungon valmistelua. Haastattelu rakentuu haastateltavan ja haastattelijan välisessä vuorovaikutuksessa. Lopputuloksen kannalta on olennaista mukauttaa haastattelurunkoa, jotta haastattelu tuottaa tutkimuksen kannalta olennaista tietoa. (Alastalo, M. Åkerman. M. ja Vaittinen, T. 2017.)

Asiantuntijahaastattelut ovat tehokas keino yksityiskohtaisen tiedon kartoittamiseksi ja ymmärryksen syventämiseksi halutusta ilmiöstä tai aiheesta. Haastatteluiden pohjalta voi syntyä uusia näkökulmia, jotka johtavat tutkittavan aiheen vivaihteikkaampaan ymmärtämiseen. Joustavuus on haastattelujen etu muihin tutkimustapoihin nähden. Haastattelut voidaan mukauttaa vastaamaan syväluotaavasti yksityiskohtaisiin ja herkkäluontoisiin kysymyksiin. (Alastalo, M. Åkerman. M. ja Vaittinen, T. 2017.)

Käytin haastattelujen pohjalla samaa haastattelurunkoa (liite 2), mutta mukautin kysymyksiäni haastateltavan asiantuntemuksen mukaan. Haastattelin työhöni kolmea eri asiantuntijaa, joiden asiantuntemus täydensi toisiaan. Hella Hernberg tutkii parhaillaan tyhjiä liiketilöiden hyötykäyttöä ja on kartoittanut myös tilojen käyttöä taiteilijoiden tarpeisiin. Sara Ikkävalkolla on vuosien kokemus osallisuuden periaatteiden edistämisestä kaupunkisuunnittelussa. Maiju Luokola on perehtynyt kaupunkitilassa esiintyviin taiteen tekemisen tapoihin.

Haastatteluissa pohdittiin taiteen merkitystä kaupunkitilassa. Maiju Luokola korosti väliaikaisten tilojen sekä tyhjillään olevien tilojen ja jättömaiden merkitystä taiteen paikkana. Taiteelle voidaan luoda taiteilijavetoisesti uusia paikkoja. Väliaikaista taidetta ei aina haluta osaksi julkista kaupunkitilaa ja siihen liitetään toisinaan kielteisiä alakulttuureihin yhdistettäviä mielleyhtymiä. Myös Hella Hernberg korosti tyhjiä liiketilöiden väliaikaiskäytön mahdollisuuksia kaupunkitaiteen alustana. Väliaikaisten tilojen käyttö taiteen tarkoituksiin tuo monesti näkyviin moninaisia ääniä ja virallisen kaupunkisuunnittelun näkökulmasta poikkeavia visioita. Vastaavasti yhteisölliset taideprojektit voivat antaa tilaa moniäänisyydelle ja luoda uudenlaisia kohtaamisia myös eri osapuolien välille. Hänen mukaan taiteen kautta voidaan luoda turvallisuutta ja yhteisöllisyyttä kaupunginosissa. Etenkin osallistava julkinen taide kehittää paikallisten ihmisten toimijuutta ja paikalliset saavat oman kädenjälkensä näkyviin. Hänen mukaan Sara Ikkävalko täydensi kokonaisuutta kaupunkilaisten osallisuuden edistämisen tietämyksellään. Hän korosti, että osallisuuden toteutumisen kannalta on olennaista, että kaikki voivat olla osallisena kulttuuriin ja taiteeseen liittyvissä keskusteluissa. Keskusteluja ei voida käydä vain pienissä asiantuntijatiimeissä. Viestinnän onnistuminen ja kaupunkilaisten tavoittaminen on osallisuuden edellytys. Taiteella on suuri merkitys kaupunkilaisille ja taide luo kiintymyssuhdetta paikkaan.

6.3 Havainnointi

Havainnointi on empiirisen eli kokemusperäisen tutkimuksen menetelmä. Havainnointi on sosiaalista jokapäiväistä toimintaa, jota jokainen tekee lähes kaikissa tilanteissa, eri paikoissa ja eri syistä. Tavallinen päivittäinen havainto voi olla sattumanvaraista ja se tapahtuu spontaanisti, subjektiivisesti ja ilman reflektiota. Sen sijaan tieteellinen havainnointi on tavoitteellista ja havainnoinnin aiheet on valittu tietoisesti. Kenttähavainnoinnissa tutkija havainnoi tutkittavaa kohdetta sen tavanomaisessa ympäristössä. (Erlhoff, Marshall & de Gruyter, 2007, 275-277.)

Osallistuin Muotoiluinstituutin järjestämälle opintojaksolle Suomen Rooman instituutissa. Syvensin ymmärrystäni julkisesta taiteesta opintojakson aikana havainnoimalla Roomassa julkisen taiteen eri aikakausien ilmenemismuotoja. Tutustuin opintojakson aikana niin historiallisiin kuin nykyaikaisiin esimerkkeihin julkisesta taiteesta ja sen monista ilmenemismuodoista (kuvakollaasit 2 ja 3).

Julkinen taide on merkittävä osa Rooman kulttuurista perintöä. Julkisen taiteen ympärille kietoutuu kaupungin identiteettiä rakentavia tarinoita. Aukiot, kirkot ja julkiset puistot ovat tyypillisiä julkisen taiteen sijoituspaikkoja. Mittakaavaltaan usein monumentaaliset mittasuhteet saaneet veistokset, patsaat, suihkulähteet ja muut taiteen muodot koristavat ja elävöittävät julkista tilaa (kuva 6). Nämä taideteokset ovat suosittuja matkailunähtävyyksiä ja valokuvauksen kohteita.

Historialliset hiiekkakivestä ja marmorista veistetyt julkisen taiteen monumentit muodostavat puitteet kaupunkikulttuurin kukoistamiselle myös nykyajan globaalien haasteiden keskellä. MAAM Museum of the Others and the Elsewhere on maailman ensimmäinen asutettu museo, joka on syntynyt entisen makkaratehtaan tiloihin (kuvakollaasi 4 ja 5). Rakennusta asuttaa noin 200 haavoittuvaisessa asemassa olevaa ihmistä. Rakennusta on alettu suojelemaan purku-uhalta tuomalla tiloihin taidetta. Museo on hakemassa Unescon maailmanperintökohteen statusta.

Kuva 8. Julkista taidetta havainnoimassa Pietarin kirkossa. (Helle 2023)

Kuva 9. Julkista taidetta havainnoimassa Roomassa.
(Hamberg, 2023)

Kuva 10. Lisää julkista taidetta Roomassa. (Hamberg, 2023)

Kuva 11. MAAM. Museum of the other and the elsewhere (Hamberg, 2023)

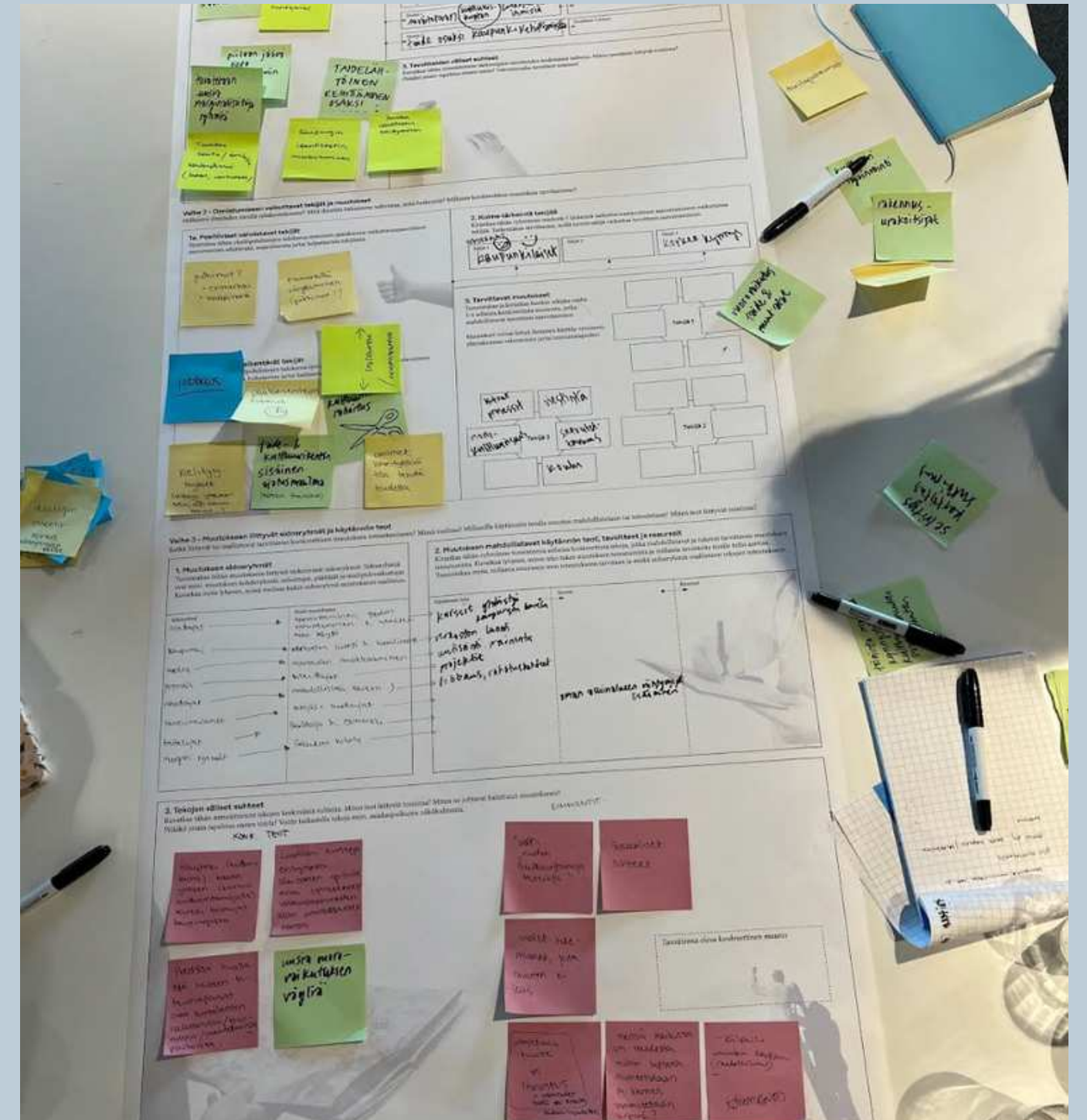

6.4 Työpaja

Haimme työparini Maria Hermanssonin kanssa Sitra Labin Muutosohjelmaan osallisuutta ja julkista taidetta edistävällä asuinalueen kehittämishankkeella silloisen opinnäytetyömme toimeksiantajan kanssa. Sitra fasilitoi Muutosohjelman hakijoille yhteiskehittämisen työpajan Helsingissä 12.10.2022. Työpajan tavoitteena oli selkeyttää yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen pyrkivien hankkeiden vaikuttavuustavoitteita ja onnistumiseen vaikuttavia tekijöitä. Lisäksi työpajassa kartoitettiin haluttuun muutokseen liittyviä sidosryhmiä ja käytännön tekoja.

Nuorisovaltuuston jäsenet, Helsingin kaupungin sosiaalialan työntekijät ja Oulun kaupungin vuorovaikutussuunnittelija jakoivat työpajassa näkemyksiään osallistavan julkisen taiteen mahdollisuuksista kaupunkikehittämisessä.

"Pidetään huolta, että taiteen toteutuspaikat ovat kuntalaisten haluamissa, toivomissa ja saavutettavissa paikoissa"

Kuva 13. Sitra Labin työpaja. (Hamberg ja Strömberg 2022).

Tapaustutkimus

7.1 Lahden kaupungin julkisen taiteen periaateohjelma

7.2 Asukasilta

7.3 Osallisuuden toteutuminen julkisen taiteen periaateohjelmassa

7.1 Lahden kaupungin julkisen taiteen periaateohjelma

Lahden kaupungin julkisen taiteen tilaustyötä on vuodesta 2001 lähtien ohjannut Julkisen taiteen työryhmä (Juta). Alunperin työryhmän rooli oli vastata puistoissa ja toreilla olevien patsaiden ja muistomerkkien kunnossapidosta ja uusien teosten sijoittamisesta. Lahden kaupungin julkisen taiteen periaateohjelman valmistelu alkoi jo vuonna 2020. Vaihtuvat henkilöt ovat koordinoineet taiteen periaateohjelmaa. Viimeisimpänä eläköitynyt Lahden kaupungin kaavoitusarkkitehti Päivi Airas. (Airas ja Oma Lähiö, 2022.)

Kulttuurin ja taiteen vaikutuksia Lahden kaupungin viihtyvyyteen kartoitettiin vuonna 2021. Kyselyyn vastanneista 76 prosenttia halusi lisää julkista taidetta kaupunkiin ja 44 prosenttia toivoi lisää osallistavia taidetapahtumia ja -teoksia. Myös osallistavaa taidetta toivottiin lisää, kuten kuvan 8 lainaus osoittaa.

Valmisteltavassa julkisen taiteen periaateohjelmassa määritellään julkisen taiteen hankinnan menettelytavat ja esitellään vaihtoehtoja taiteen rahoittamiseksi. Ohjelma määrittelee julkisen taiteen hankintatavat, toteuttamismuodot ja toteutuksen. Lisäksi ohjelmassa kuvataan toimintatapoja ja polkuja, joiden avulla taidetta voidaan tuottaa suunnitelmallisesti kaupungin julkisiin tiloihin. Ohjelmassa korostetaan taiteen laatua eli ammattitaitoisten tekijöiden työtä. Työryhmän mukaan kysymys taiteen paikallisuudesta ei ole ollut keskeinen eikä sillä ole ratkaisevaa vaikutusta taidetyön onnistumisen kannalta. (Airas ja Oma Lähiö, 2022.)

**"Sellaisia
tapahtumia, joihin
ihmiset voivat
osallistua itsekin,
ei vaan kuunnella
ja katsoa."**

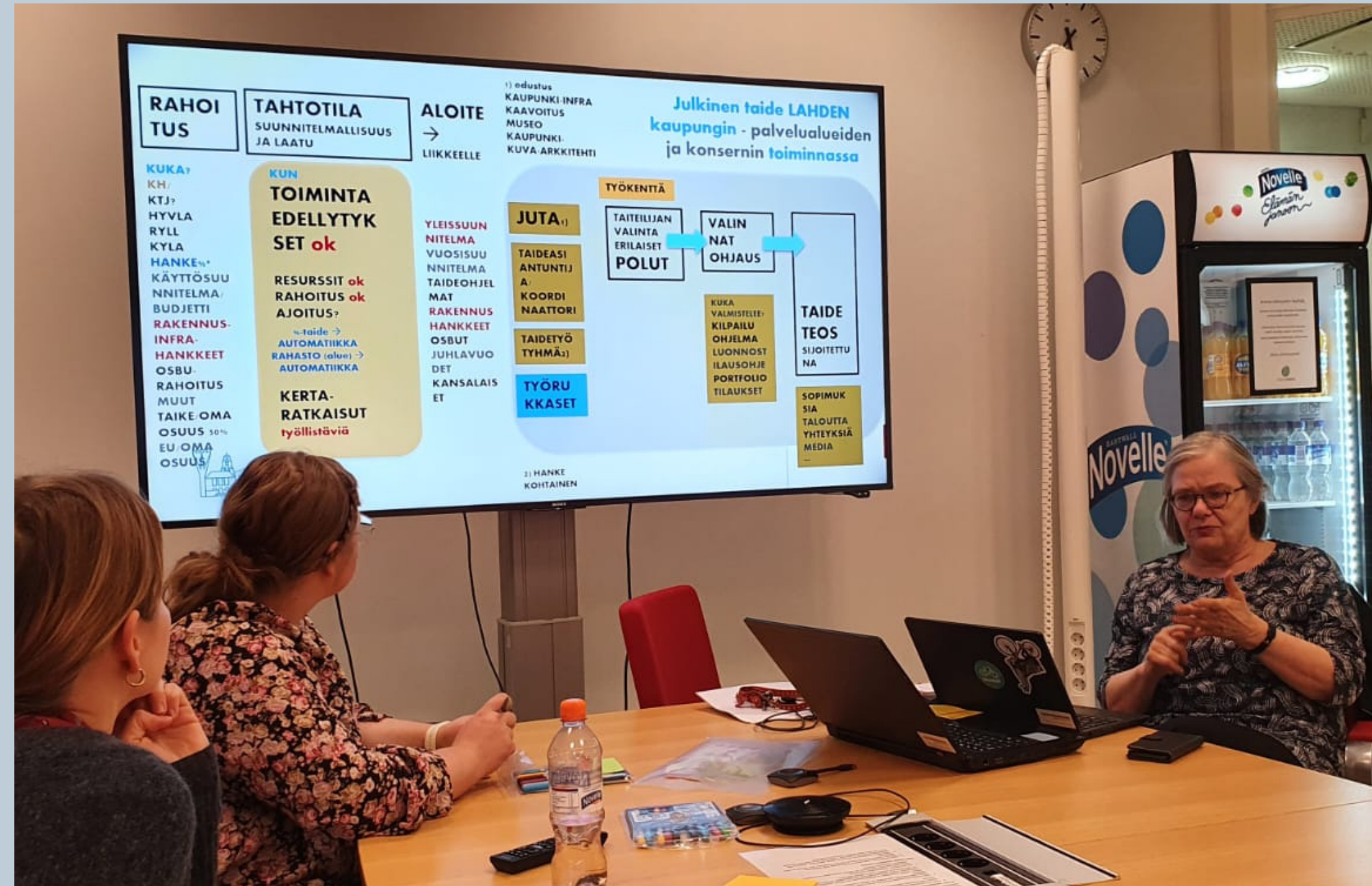
Kuva 14. Lainaus Kulttuurin ja taiteen vaikutus Lahden kaupungin viihtyvyyteen -kyselyn vastauksista. (Hamberg 2023)

7.2 Asukasilta

Asukasillat ovat vakiintuneita osallistamisen käytäntöjä erityisesti kaupungin kaavoituksen puolella. Kuntalain 22 §:n (8.2.2019/175) mukaan kunnan asukkailla ja palvelujen käyttäjillä on oikeus osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan. Valtuuston on mahdollisestettava monipuolisia ja vaikuttavia osallistumisen ja vaikuttamisen väyliä. (Kuntaliitto, 2023.)

Asukasilta lahtelaisten kuulemiseksi julkisen taiteen periaateohjelman suhteen järjestettiin 27.10.2022. Asukasillasta oltiin tiedotettu Lahden kaupungin viestintäkanavissa. Suunnittelin asukasiltan kysymyksiä asukkaiden kanssa käytävän vuorovaikutuksen pohjalle. Tarkoituksena oli työskennellä asukkaiden kanssa työpajamuotoisesti kysymysten pohjalta.

Asukasiltan ei osallistunut lainkaan paikallisia asukkaita kaupunkiorganisaation ulkopuolelta. Asukasiltan osallistui Lahden kaupungille opinnäytetyötään työstävä palvelumuotoilun opiskelija ja kaksi Lahden kaupungin viranhaltijaa, joiden toimenkuva sivuaa julkista taidetta. Lahden kaupungin kaavoitusarkkitehti esitteli projektisuunnitelman luonnoksen, jonka pohjalta käytiin vapaata keskustelua paikalla olijoiden kesken. Ehdotin Lahden kaupungille paikallisten asukkaiden näkökulmien keräämistä kyselyn kautta, koska mielestäni asukasillan kautta kerätty käyttäjäymmärrys jäi vaillinaiseksi. Ehdotus otettiin työstettäväksi ja kyselyn toteutustapoja pohdittiin. Ehdotus kyselyn toteuttamisesta esitettiin julkisen taiteen työryhmälle kokouksessa ja työryhmän näkemyksen mukaan kyselyn toteuttaminen ei ollut olennaista julkisen taiteen periaateohjelman työstämisen kannalta.

Kuva 15. Asukasilta Lahden kaupungintalolla (Partanen, 2022)..

7.3 Osallisuuden toteutuminen julkisen taiteen periaateohjelmassa

Monet kulttuurisuunnittelun tavoitteet on yhdistettävissä kaupunkisuunnittelun lakisääteisiin tavoitteisiin ja pitkään perinteeseen. Tämän päivän ongelmina on kuitenkin suunnittelutiedon abstraktius ja suunnittelukoneiston kaavamainen toimintatapa, mitä lakisääteinen asukasosallistaminen ei riitä kompensoimaan. Lakeihin ja normeihin perustuvan suunnittelun on toimittava kaikkialla yhdenmukaisesti, mikä ei herkistä suunnittelijoita paikallisen arjen vivahteille osallistamisen yhteydessä. Jatkuvasta iteratiivisesta kulttuurisuunnitteluprosessista ei ole vielä kotimaista esimerkkiä. Sellainen avaisi kulttuurisuunnittelua yhteiskehittämisen suuntaan varmistaen yhteisöjen äänten kuulumisen. Itseohjautuva prosessi sopisi myös yhteen yhteisötaiteella tapahtuvan kehittämisen kanssa. (Häyrynen, 12-13.)

Ikävalkon (2023) mukaan yhteissuunnittelun ja vuorovaikutuksen kautta syvennetään kohderyhmien osallisuutta. Osallisuuden toteutuminen vaatii kompetenssia ja organisaation tahtotilan syventyä vuorovaikutteisen suunnittelun äärelle. Usein ajatellaan, että osallisuustaito on yleinen taito. Todellisuudessa osallistaminen on osaamisen elementti, joka vaatii perehtymistä ja ammattitaitoa. Julkisen taiteen periaateohjelman koostaminen vaatii visiönäärystä kyvykkyyttä lähestyä aihetta monialaisesti, sillä siinä rakennetaan tulevaisuuden tahtotilaa. Taideohjelman kautta rakennetaan tulevaisuuden tahtotilaa, joten asukkaiden osallistaminen on olennaisessa asemassa.

Lahden kaupungin julkisen taiteen periaateohjelman suunnitteluvaiheessa järjestettyyn asukasiltaan ei osallistunut kaupunkiorganisaation ulkopuolisia lahtelaisia. Ikävalkon (2023) mukaan tiedotusta asukasillasta olisi voinut kohdentaa etenkin aihepiiristä kiinnostuneille taide- ja kulttuurialan ihmisille. Hän korostaa kuitenkin, ettei keskustelua voida rajata käytäväksi pelkästään pienessä asiantuntijatiimeissä, sillä kulttuuri ja taide kuuluu kaikille.

Tarkasteluni osallisuuden toteutumisesta julkisentaiteen periaateohjelmassa rajautuu asukasillan toteutukseen, sillä ohjelman valmistuminen siirtyi myöhempään ajankohtaan. Koen, että asukasillat tehdään osallistujien näkökulmasta houkutellevaksi etenkin onnistuneilla viestinnän toimenpiteillä. Osallisuuden toteutumiseksi kaupungin on varmistettava, että viestintä tulevista asukasilloista on avointa, ajankohtaista ja aktiivista. Lähtökohtaisesti viestinnän kanavina voi toimia kaupungin vakiintuneet viestinnän kanavat, mutta viestintää voi kohdentaa halutuille kohderyhmille. Asianmukaisesti kohdennettu viestintä tukee osallisuuden tavoitteiden toteutumista. Parhaimmillaan Lahden kaupungin asukasiltoihin on osallistunut jopa yli 150 ihmistä, joten Lahden kaupungin organisaation sisällä on myös osaamista osallisuuden toteuttamiseksi (Ikävalko, 2023). Tämä asukasilta ei saavuttanut samanlaista suosiota, vaikka lahtelaisia kiinnostaa merkittävästi julkinen taide muutaman vuoden takaisen kyselyn mukaan (Miettinen, 2021.)

Tutkimustiedon synteesi ja lopputuote

8.1 Samankaltaisuuskaavio

8.2 Design drivers

8.3 Osaksi taidetta -kooste

8.1 Samankaltaisuuskaavio

Samankaltaisuuskaavio eli affinity diagram on yksinkertainen tapa järjestää tutkimuksessa esiin nousseet tiedonpalaset ryhmiin. Ryhmittely aiheittain paljastaa aineistossa toistuvat teemat. Samankaltaisuuskaavio näyttää eri teemojen laajuuden ja auttaa myös määrittelemään suunnittelutyön tärkeimmät laatuvaatimukset. (Holtzblatt & Hugh 2016, 127.)

Ryhmittelin asiantuntijahaastatteluiden, havainnoinnista, vertaisarvioinnista ja työpajasta kertynyttä tietoa samankaltaisuuskaavion avulla. Aloitin tiedon ryhmittelyn purkamalla asiantuntijahaastatteluiden keskeiset kohdat ja nostamalla havainnoinnin, työpajan ja vertaisarvioinnin pohjalta syntyneitä huomioitani. Kerätyistä tiedoista hahmottui kuusi keskeisintä teemaa (kuva 10). Teemat muodostuivat kerätyistä aineistosta melko vaivattomasti, vaikka käsiteltävänä oli eri tyyppisiä tietolähteitä.

Kuvio 5. Samankaltaisuuskaaviossa syntyneet teemat. (Hamberg 2023)

8.2 Suunnitteluohjurit

Suunnitteluohjurit eli design drivers muodostetaan käyttäjätutkimuksen pohjalta ohjaamaan suunnitteluprosessia haluttuun ja toivottuun suuntaan. Suunnitteluohjurit kuvastavat tuotteiden ja palveluiden tavoitteita. Ohjurit kiteyttävät käyttäjätutkimuksen vaiheet ja niiden avulla käyttäjäymmärrys tuodaan osaksi suunnittelun eri vaiheita. Suunnitteluohjurit auttavat vahvojen konseptien luomisessa ja kehittämisessä. (Tuulaniemi 2016, 156.)

Samankaltaisuuskaavion ryhmittelyn pohjalta oli vaivatonta poimia suunnittelun ohjurit. Suunnittelun ohjurit toimivat suunnittelutyön suuntaviivoina. Valitsin suunnittelun ohjurit näkökulma mielessä pitäen. Kuviossa 6 esiintyvät suunnittelun ohjurit nousivat selkeästi esiin koostetusta aineistosta. Merkitystä perustelemalla kirkastetaan osallisuuden tarpeellisuus julkisen taiteen projekteissa. Ajattelua virittämällä kannustetaan pohtimaan osallisuuden tuomia mahdollisuuksia. Selkeiden toimintamallien kokoaminen kannustaa ja helpottaa toimintaan ryhtymistä.

Kuvio 6. Design driverit. (Hamberg 2023)

8.3 Osaksi taidetta! -kooste

Lopputuotteeksi muodostui Osaksi taidetta! -kooste. Opinnäytetyössä syntyneet havainnot, oivallukset ja huomiot luovat pohjan koosteen sisällölle. Käytännönläheisessä koosteessa tuodaan esiin taidetoimintaan osallistamisen tapoja ja hyväksi havaittuja käytäntöjä osallistavan julkisen taiteen järjestämisestä kaupunkiympäristössä. Kooste esittelee eri tapoja toteuttaa osallistavan julkisen taiteen hankkeita kaupunkiympäristössä tapausesimerkkien kautta. Koosteen tavoitteena on edistää osallisuuden käytäntöjen vakiinnuttamista osaksi kaupunkien ja kuntien taide- ja kulttuuritoimintaa.

Koosteen ensimmäisessä osassa taustoittaa osallistavan julkisen taiteen mahdollisuuksia kaupunkikehittämisen viitekehyksessä opinnäytetyössä toteutetun tiedonkeruun pohjalta. Toinen osuus esittelee tapausesimerkkien kautta kaupunkiympäristössä jo toteutettuja osallistavan julkisen taiteen hankkeita. Kolmas osuus kannustaa jatkoideointiin Osaksi taidetta-korttien kautta.

Osaksi taidetta!

kooste julkisen taiteen osallistavista malleista kaupunkiympäristössä

Kuva 16. Osaksi taidetta -kooste. (Hamberg 2023)

Tapausesimerkit

Koosteen tapausesimerkeiksi on valittu Lakeuden kesätaiteilijat- hanke ja MAAM Museum the Other and the Elsewhere. Lakeuden kesätaiteilijat oli Lapuan kaupungin koordinoima Leader-rahoitteinen hanke, jonka tavoitteena oli taiteen ja kulttuurin saatavuuden ja saavutettavuuden edistäminen osallistavan taiteen keinoin. MAAM Museum of the Other and the Elsewhere on Roomassa sijaitseva

Tapausesimerkit avaavat kysymystä siitä, mitä eri muotoja julkinen taide voi ottaa tänä päivänä ja miten erilaisia julkisen taiteen teoksia on mahdollista käyttää erilaisten kaupunkitilojen viihtyisyyden parantamisessa, turvallisuuden lisäämisessä ja identiteetin vahvistamisessa erilaisilla alueilla.

Museum of the Other and the Elsewhere

Asukas- ja taitelijalähtöistä kulttuuritoimintaa, jonka tavoitteena on yhteisön aseman parantaminen

Kuva 17. Osaksi taidetta -koosteen tapausesimerkki. (Hamberg 2023)

Osaksi taidetta -kortit

Osaksi taidetta -kortit ovat tarkoitettu osallistavien julkisen taiteen hankkeiden suunnittelun tueksi. Kortit virittävät ajattelua ja kannustavat pohtimaan tapoja osallisuuden toteuttamiseksi julkisen taiteen kautta.

Korttien teemat ovat yhteisöllisyyden vahvistaminen, paikkaan kuuluvuuden tunteen vahvistaminen, kulttuurinen monimuotoisuus, luovuus ja mielikuvitus, kaupunkitilan viihtyvyyden parantaminen, tyhjätilat kukoistamaan ja kaikkien ääni kuuluviin.

Yhteisöllisyyden vahvistaminen

Yhteisölliset taideprojektit voivat luoda uusia kohtaamisia eri ihmisryhmien välille. Uudet kohtaamiset voi lisätä ymmärrystä ja arvostusta eri ihmisryhmien välillä.

Mitkä paikalliset yhteisöt ja ryhmät hyötyisivät julkisen taiteen projektiin osallistumisesta?

Paikkaan kuuluvuuden tunteen vahvistaminen

Yhteisessä taideprojektissa työskenteleminen voi tukea paikkaan kuulumisen tunteen syntymistä ja edistää sitoutumista omaan asuinalueeseensa.

Miten voimme edistää irrallisiksi jääneiden yhteisöjen ja ryhmien kotoutumista taiteen avulla?

Kulttuurinen monimuotoisuus

Yhteisölliset taideprojektit voivat korostaa yhteisön kulttuurista monimuotoisuutta ja tarjota tilaisuuden tuoda esiin eri kulttuurien ominaispiirteitä. Kulttuurien ainutlaatuisuuden korostaminen voi auttaa luomaan osallistavamman ja suvaitsevaisemman ilmapiirin.

Luovuus ja mielikuvitus

Kaupunki voi tarjota kaupunkilaisille väylän oman luovuuden ilmaisuun. Asukaslähtöinen taide voi olla väliaikaista, pysyvää tai tapahtumaluontoista. Kaupungin luovaa identiteettiä voidaan lähteä rakentamaan asukkaista käsin.

Kaupunkitila viihtyisämmäksi

Julkinen taide voi elävöittää kaupunkitilaa. Viihtyisämpi kaupunkitila voi parantaa asukkaiden elämänlaatua ja houkutella uusia asukkaita, yrityksiä ja toimijoita alueelle.

Tyhjät tilat kukoistamaan

Taidetoiminta saa muutoksessa olevat ja autioituneet tilatautiotuneita tiloja ja tuo uudenlaista toimintaa ja identiteettiä alueille joka ruokkii kasvua jos tällaiselle anetaan mahdollisuus

Kaikkien ääni kuuluviin

Yhteisötaideprojektit ja taidelähtöinen työpaja-toiminta voivat tarjota väylän yhteiskunnalliseen osallisuuteen myös niille ihmisryhmille, jotka jäävät tyyppillisten vaikuttamisen mahdollisuuksien ulkopuolelle.

Miten voimme tuoda esiin alueen kulttuurista monimuotoisuutta taideprojektien kautta?

Miten voimme kannustaa asukkaita ehdottamaan ja luomaan taide- ja kulttuuri-toimintaa?

Minne voisimme luoda uusia kohtaamispaikkoja taiteen parissa?

Mihin tyhjillään oleviin tiloihin voisi tuoda taide- ja kulttuuri-toimintaa?

Miten voimme osallistaa vaikuttamismahdollisuuksien ulkopuolelle jääneitä yhteisöjä tai ihmiryhmiä taiteen kautta?

Yhteenveto ja loppupohdinta

10.1 Yhteenveto

10.2 Prosessin arviointi

10.3 Yhteistyökumppanin kommentit

10.1 Yhteenveto

Tutkimus- ja kehittämistyön tavoitteena oli tutkia osallistavan julkisen taiteen mahdollisuuksia kaupunkitilassa. Työn tavoitteena oli kehittää toimintamalli, joka auttaa kuntia ja kaupungeja osallisuuden käytäntöjen vakiinnuttamisessa osana julkisen taiteen prosesseja. Työn yhteistyökumppanina oli Lahden kaupunki, jossa kehitettiin julkisen taiteen periaateohjelmaa.

Suunnittelun tuloksena syntyneen Osaksi taidetta -koosteen tarkoituksena on toimia työkaluna osallisuuden periaatteiden edistämiseksi julkisen taiteen prosesseissa. Kooste kannustaa ideoimaan osallisuuden toteutustapoja tapausesimerkkien ja kysymyskorttien avulla. Kooste on suunnattu ensisijaisesti kunnille ja kaupungeille julkisen taiteen hankkeiden tarvekartoittamisen ja suunnittelun tueksi, mutta voi hyödyntää myös muut julkisen taiteen parissa työskentelevät sidosryhmät.

Osallistavalla julkisella taiteella voi olla lukuisia hyötyjä niin yksilön kuin yhteisöjenkin kannalta. Osallistava julkinen taide voi toimia yhteisöllisyyden tunteen edistäjänä ja lisätä niiden ryhmien yhteiskunnallista osallisuutta, jotka jäävät tyypillisesti perinteisten vaikuttamisen keinojen ulkopuolelle. Taide voi luoda alustan ymmärrystä lisäävälle dialogille ja luoda kohtaamisia eri ihmisryhmien välille. Taiteella voidaan elävöittää kaupunkitiloja ja kaunistaa asuinalueita. Taiteen tuominen julkiseen tilaan lisää viihtyvyyttä ja houkuttelee myös uusia yhteisöjä alueelle.

Suomen kaupungeissa ja kunnissa on aiemminkin toteutettu osallistavan julkisen taiteen hankkeita. Asukkaiden osallisuuden edistäminen taiteen kautta on kuitenkin alkutekijöissä kaupunkien kulttuurisuunnitelmissa. Osallistavaa julkista taidetta voisi tuoda systemaattisemmaksi osaksi kuntien ja kaupunkien strategista kehittämistä. Toivon, että myös Lahden kaupunki innostuu hyödyntämään opinnäytetyössä luotua koostetta julkisen taiteen periaateohjelman seuraavissa vaiheissa.

Kaikella taiteella on itseisarvo, eikä mitään taiteen toteuttamisen muotoa voi valjastaa ainoastaan strategisen kehittämisen veturiksi. Yhteisöllisten julkisten taiteiden prosessit voivat kääntyä ennalta-arvaamattomaan suuntaan ja lopputuloksena. Tällaiselle tavoitteista vapaalle taide- ja kulttuuritoiminnalle tulee antaa tilaa myös kaupungeissa.

10.2 Prosessin arviointi

Opinnäytetyöni prosessi oli polveileva ja sisälsi monia muutoksia. Aloitin työn ideoinnin jo huhtikuussa 2022 omia mielenkiinnon kohteita rajaamalla. Aihepiiri rajautui summittaisesti yhteisötaiteen ja kaupunkikehittämisen ympärille. Huomasimme luokkatoverini Maria Hermanssonin kanssa mielenkiinnon kohteidemme yhdistävän meitä ja ajattelimme tekevämme opinnäytetyön yhdessä. Löysimme toimeksiantajaksemme erään Itä-Suomessa sijaitsevan kaupungin, jossa yhtä kaupungin asuinalueita olisi lähdeyhteistyönä virkistämään asukaslähtöisen taiteen keinoin. Yhteistyö kaupungin kanssa ei lopulta toteutunutkaan hylätyn rahoitushakemuksen vuoksi ja aloitimme etsimään uusia toimeksiantajia Marian kanssa omilla tahoillamme.

Löysin yhteistyökumppaniksi Lahden kaupungin lokakuussa 2022 opettajani Sara Ikävalkon ehdotuksesta. Lahden kaupunki oli parhaillaan koostamassa julkisen taiteen periaateohjelmaa ja sain ainutlaatuisen mahdollisuuden päästä seuraamaan kehitystyötä. Tarkoitukseni oli tuoda palvelumuotoilijan osaamistani asukasillalla kartoittamalla asukkaiden tarpeita ja toiveita julkisen taiteen suhteen. Asukasiltan ei kuitenkaan osallistunut työryhmän ulkopuolisia osallistujia. Ehdotin vaihtoehtoisena tapana osallistaa asukkaita julkisen taiteen periaateohjelman suunnitteluvaiheisiin kyselyn kautta, mutta ehdotukseni ei saanut julkisen taiteen työryhmän kannatusta. Päivitin työsuunnitelmaani ja tarkoitukseni oli tarkastella asukkaiden osallisuuden toteutumista julkisen taiteen periaateohjelman suunnitteluvaiheissa ja valmiin ohjelman suuntaviivoissa. Julkisen taiteen periaateohjelma ei kuitenkaan valmistunut määräaikaan mennessä. Projektia vetänyt vastuhenkilö loukkaantui epäonnisesti ja yhteydenpitomme katkesi hänen ollessa sairaal lomalla.

Lahden kaupungin julkisen taiteen periaateohjelman valmistuminen siirtyi tulevaisuuteen. Jatkoisin opinnäytetyöni aihepiirin tutkimista itsenäisesti yhteistyön toimeksiantajan kanssa rajauduttua suunniteltua pienimuotoisemmaksi. Etsin uutta suuntaa työlleni ja hain Muotoiluinstituutin järjestämälle opintojaksolle Rooman Suomen instituutissa. Opintojaksolla syvensin ymmärrystäni opinnäytetyöni aihepiireistä havainnoiden Rooman kaupungin julkista taidetta. En saanut toimeksiantajalta keskeneräistä julkisen taiteen periaateohjelmaa tarkasteltavaksi, joten päivitin työskentelysuunnitelmaani jälleen ja valitsin vertaisarvioinnin kohteeksi muiden kaupunkien jo julkaistuja julkisen taiteen periaateohjelmia.

Ennen kaikkea opinnäytetyöprosessi opetti minulle joustavuutta, periksiantamattomuutta ja luottamusta omiin taitoihin. Lukuisat muutokset vaativat joustavaa suhtautumista ja vankkumatonta uskoa omaan tekemiseen. Ohjaustuokiot auttoivat selkeyttämään kokonaisuutta. Kokonaisuus jäsenyi yhtenäisemmäksi artikuloidessa omia työvaiheita ääneen ja kuullessa palautetta ohjaajilta. Koen, että lukuisista muutoksista huolimatta sain koostettua melko yhtenäisen kokonaisuuden tutkimieni aihepiirien ympärille.

Lähteet

Painetut lähteet

Alastalo, M. Åkerman, M. ja Vaittinen, T. 2017. Asiantuntijahaastattelu. Kappale 9. Teoksessa Hyvärinen, M. Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere. Vastapaino.

Blomkamp, E. 2008. The promise of co-design for public policy. Australian journal of public administration. LAB Primo. 729-731.

Erlhoff, M., Marshall T. & de Gruyter, W. 2007. Design Dictionary: Perspectives on Design Terminology. LAB Primo. 44 ja 275-276.

Gaber, J. 2019. Building a Ladder of Citizen Participation. Journal of the American Planning Association. LAB Primo. 188-189.

Gehl, J. 2018. Ihmisten kaupunki. Helsinki: Rakennustieto. 3, ja 179.

Holtzblatt, K. & Hugh, B. 2016. Contextual Design: Design for Life. Elsevier Science & Technology. LAB Primo. 127.

Hovi-Assad, P. 2017. Kulttuurisuunnittelumenetelmän ja yhteisötaiteen avulla tapahtuva yhteiskehittäminen. Teoksessa Häyrynen, M. & Wallin, A. (toim.) Kulttuurisuunnittelu – Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 134–160.

Irish, S. & Lacy, S. 2010. Spaces Between. University of Minnesota Press. 14.

Kanttonen, L. 2005. Telttä. Kohtaamisia nuorten taidetyöpajoissa. Otavan Kirjapaino Oy. Keuruu. 49-51.

Kwon, M. 2002. One Place After Another : Site-Specific Art and Locational Identity. Cambridge: The MIT Press.

Lahden kaupunki, 2021. Kulttuurin ja taiteen vaikutus Lahden kaupungin viihtyvyyteen. Peruseräraportti.

Loh C., Ashley A., Kim R., Durham L. & Bubb K. 2022. Placemaking in Practice: Municipal Arts and Cultural Plans' Approaches to Placemaking and Creative Placemaking. Sage Journals.

Miles, M. 1997. Art, space and the city: public art and urban futures. Routledge.

Mustakallio, K. 2003. Founding the City, Creating Identity. Teoksessa Niemi, M. & Vuolanto, V. (toim.) Reclaiming the City - Innovation. Culture, Experience. Tampere: Tammer-Paino Oy, 204-211.

Morse, R. 2006. Community Learning. The Process and Structure of Collaborative Engagement. Sivu 49. Teoksessa: Buss, T., Buo, K. & Redburn, S. 2015. Modernizing Democracy: Innovations in Citizen Participation. Taylor & Francis Group. ProQuest Ebook Central. LAB Primo.

Palmer, J. 2016. Why public art? Urban parks and public art in the twenty-first century. Teoksessa Cartiere C. & Zebracki M. The everyday practice of public art. Art, space and social inclusion. Routledge. New York. 210-211.

Tuulaniemi, J. 2016. Palvelumuotoilu. Helsinki. Talentum Media Oy. LAB Primo. 156.

Suulliset lähteet

Airas, Päivi. 2023. Kaavoitusarkkitehti. Lahden kaupunki. Haastattelu 14.10.2022.

Hernberg, Hella. 2023. Väitöskirjatutkija. Aalto-yliopisto. Haastattelu 14.2.2023

Ikävalko, Sara. 2023. Kokemus- ja palvelumuotoilun lehtori. LAB-ammattikorkeakoulu. Haastattelu 6.2.2023

Luokola, Maiju. 2023. Taiteellisen tutkimuksen yliopistonlehtori. Taideyliopiston Kuvataideakatemia. Haastattelu 31.1.2023.

Saros, Heikki. 2023. Taiteen ja muotoilun historian lehtori. LAB-ammattikorkeakoulu. Luento 29.1.2023.

Sähköiset lähteet

Espoon kaupunki ja Public Art Agency Finland. 2019. Espoon julkisen taiteen periaatteet. Saatavissa: <https://bit.ly/40ywTqM> Viitattu 10.2.2023.

Kuntaliitto. Osallisuus - kuntalaisten osallisuuden edistäminen. Saatavissa: <https://www.kuntaliitto.fi/kehittaminen-ja-digitalisaatio/demokratia-ja-osallisuus/kuntalaisten-osallisuuden-edistaminen>. Viitattu 19.1.2023.

Project for Public Spaces. What is Placemaking? Saatavissa: <https://www.pps.org/article/what-is-placemaking>. Viitattu 27.12.2022.

Seinäjoen kaupunki, 2022. Tilaa taiteelle. Seinäjoen julkisen taiteen periaateohjelma. Saatavissa: <https://bit.ly/3MaKXCd> Viitattu 10.2.2023.

Turun kaupunki, 2022. Turun julkisen taiteen ohjelma. Vapaa-ajan palvelukokonaisuus, museopalvelut. Saatavissa: <https://bit.ly/3U0hD3n> Viitattu 10.2.2023.

Taidepiste. Uniarts Helsinki. Miten taide tekee kaupungista paremman? Viitattu 25.12.2022. Saatavissa: <https://bit.ly/3hTJT9d>

Miettinen, A. 2021. Julkisen sektorin palvelumuotoilukoulutus. Millaista taidetta Lahteen halutaan?

Kuvat

Kuva 1. Keskeisiä tutkimuskysymyksiä. (Hamberg 2023).

Kuva 2. Katukuvaa Trasteveren kaupunginosassa Roomassa. (Hamberg 2023).

Kuva 3. Romulus ja Remus. (Hamberg 2023).

Kuva 4. Modernistista kaupunkisuunnittelua Mussolinin rakennuttamassa Eur-kaupunginosassa Roomassa. Olkeanpuolimmaisena kuvan teksti vapaasti suomennettuna: runoilijoiden, taiteilijoiden, sankareiden, pyhimysten, ajattelijoiden, tietelijöiden, suunnistajien ja muutoksenteekijöiden kansa. (Hamberg 2023).

Kuva 5. Suihkulähde Piazza del Navona-aukiolla Roomassa. (Hamberg 2023).

Kuva 6. Toinen Piazza del Navona-aukiolla sijaitseva suihkulähde, jossa egyptiläinen obeliski. (Hamberg 2023).

Kuva 7. Caravaggion paikkasidonnaista taidetta Pyhän Luigi dei Francesin kirkossa. (Hamberg 2023)

Kuva 8. Julkista taidetta havainnoimassa Pietarin kirkossa. (Helle 2023)

Kuva 9. Lainausta Kulttuurin ja taiteen vaikutus Lahden kaupungin viihtyvyyteen -kyselyn vastauksista. (Hamberg 2023).

Kuva 10. Lisää julkista taidetta Roomassa. (Hamberg, 2023).

Kuva 11. MAAM. Museum of the other and the elsewhere (Hamberg, 2023).

Kuva 12. MAAM. Museum of the other and the elsewhere (Hamberg, 2023).

Kuva 13. Sitra Labin työpaja. (Hamberg ja Strömberg 2022).

Kuva 14. Lainausta Kulttuurin ja taiteen vaikutus Lahden kaupungin viihtyvyyteen -kyselyn vastauksista. (Hamberg 2023).

Kuva 15. Asukasilta Lahden kaupungintalolla (Partanen, 2022).

Kuva 16. Osaksi taidetta -kooste. (Hamberg 2023).

Kuva 17. Osaksi taidetta -koosteen tapausesimerkki. (Hamberg 2023).

Kuviot

Kuvio 1. Teoreettisen viitekehyksen visualistointi. (Hamberg, 2023).

Kuvio 2. Prosessikaavio. (Hamberg 2023).

Kuvio 3. Osallisuuden tikapuut Arnsteinia mukailleen. (Hamberg 2023).

Kuvio 4. Suzanne Lacyn määrittämät yhteisötaiteen ulottuvuudet. (Hamberg 2023).

Kuvio 5. Samankaltaisuuskaaviossa syntyneet teemat. (Hamberg 2023).

Kuvio 6. Design driverit. (Hamberg 2023).

Liitteet

Liite 1: Kysymykset työpajaan, asukasilta

Mitä muistoja ja mielikuvia sinulla tulee mieleen Lahdesta?

Onko sinulle jäänyt mieleen jokin erityinen taidekokemus?

Minkälaisesta taiteesta pidät?

Mihin haluat taidetta Lahdessa?

Mitä ajattelet Lahden alueen julkisista taideteoksista?

Haluaisitko osallistua yhteiseen taideprojektiin taiteilijan ohjaamana?

Liite 2: Haastattelurunko, asiantuntijahaastattelut

Minkälaisia tiloja kaupunkiin tulisi luoda taidetta varten?

Mitä olemassa olevia tiloja voidaan hyödyntää taiteen tarkoituksiin?

Keillä tulisi olla oikeus näiden tilojen käyttämiseen?

Minkälaisia tiloja ja paikkoja taiteen kautta voidaan luoda kaupunkiin?

Minkälaisia mahdollisuuksia yhteisötaiteen projekteilla on kaupunkikehittämisen näkökulmasta, projekteihin osallistuvien asukkaiden ja prosessia fasilitoivan taiteilijan näkökulmasta?

Keitä tai minkälaisia ryhmiä yhteisöllisiin taideprojekteihin voisi ottaa mukaan?

Minkälaisia mahdollisuuksia näet kaupunkilaisten osallistamiselle julkisen taiteen hankintaprosesseissa?